

<ARQUITECTURA TÈCNICA>
PROJECTE FINAL DE CARRERA

Arxiu

<BASÍLICA I RECTORIA DE SANTA MARIA DEL PI>

Patrimoni

Arquitectònic

Catalunya

EPSEB UPC

Projectista: Òscar Prieto López
Director: Benet Meca Acosta
Convocatòria: Febrer 2012

RESUM

Aquest projecte de final de carrera marca l'objectiu d'aprofundir en la història i Arquitectura de l'església del Pi per poder comprendre el seu naixement fins a dia d'avui. Aquests coneixements proporcionaran les dades suficients per poder desenvolupar la posterior documentació gràfica.

La metodologia de treball que he fet servir per realitzar aquesta tasca han estat, entrevistes amb persones molt vinculades amb l'església, ja sigui, per motius de la seva tasca o per la seva col·laboració amb l'església, la consulta de documents històrics proporcionats directament per l'arxiu històric de la basílica o altres arxius, consulta de llibres relacionats i per l'aixecament de plànols he fet servir cinta mètrica, mesurador làser i la fotografia digital.

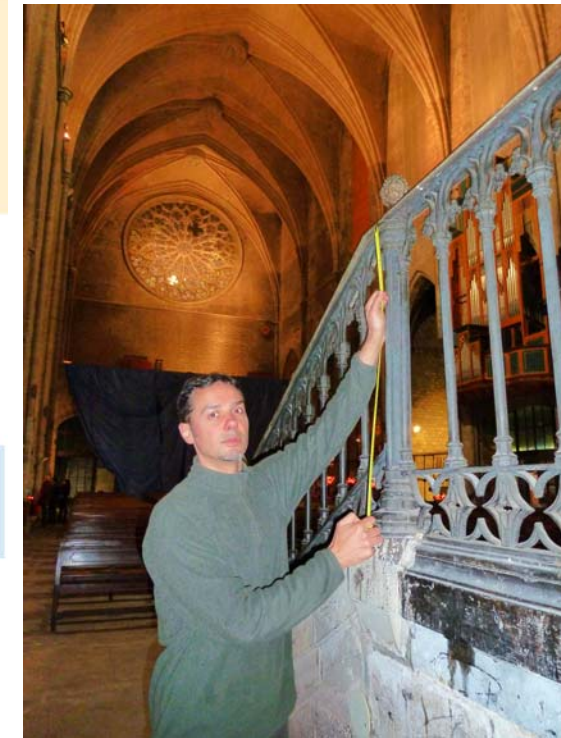
El resultat d'aquest treball consta de dues parts. La primera és fruit del desenvolupament de les labors d'investigació en vers la història.

En aquesta part es pot dir que aquest temple es va edificar sobre l'anterior de caràcter romànic cap els anys 1319-20 fins el 1391. Les obres es van iniciar per la part de l'absis, el seu estil és un gòtic pur català gairebé sense ornamentació. Consta d'una sola nau central coberta de set trams de creueria ogival, absis poligonal i capelles a cada banda. La nau central té unes dimensions de 54 m de llarg, 16,50 m d'amplada i 28,50 m d'alçada. Destaca la rosassa de dotze braços i deu metres de diàmetre que és una de les més grans del món. Després del incendi de l'any 1936 es va construir de forma més modernista convertint-la en catedral gòtica per la part anterior i neogòtica per la part posterior.

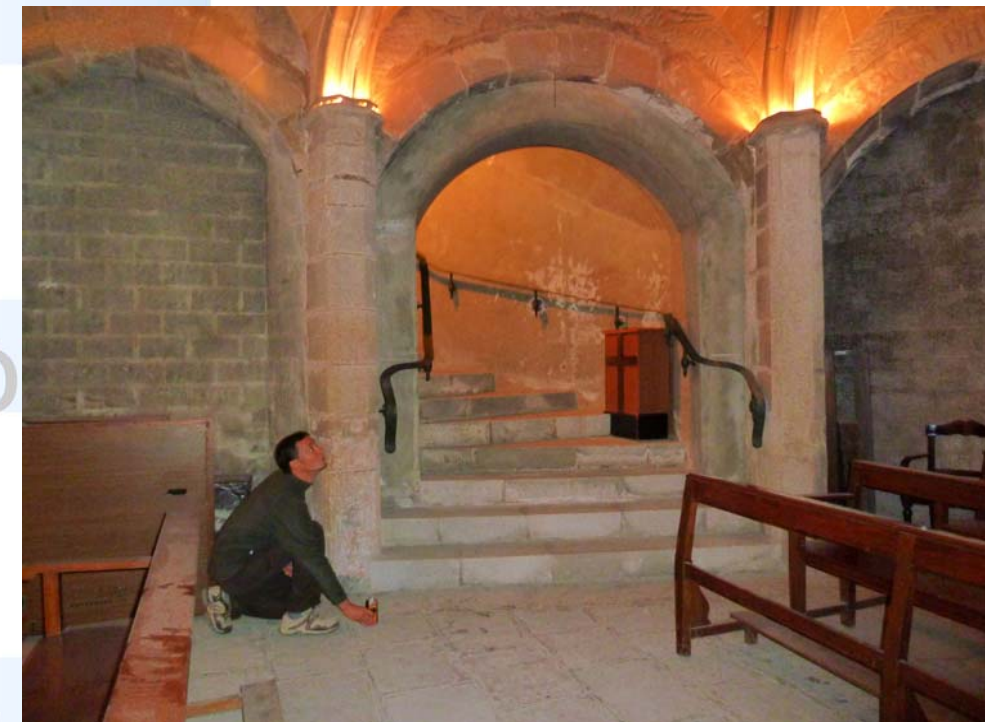
La Basílica de Santa Maria del Pi, un dels grans temples gòtics de Barcelona, que juntament amb la Catedral, Santa Maria del Mar i els Sant Just i Pastor, és expressió i testimoni de la prosperitat, la determinació i la sensibilitat artística de la gent de Barcelona al segle XIV.

La segona part consta de la documentació gràfica de plànols, seccions, detalls i fotografies que documentaran l'estat actual en que es troba l'església.

Com a conclusió, es pot afirmar que la Basílica del Pi és un edifici viu, encara avui dia. Totes les actuacions que es van realitzant són fruit del conjunt d'esforços per part d'estaments oficials, d'entitats socials, de la pròpia església i de la gent del barri. Això és reflexa en cada modificació arquitectònica i en la documentació que encara avui en dia s'està generant.

Presa de longituds

Presa d'alçades

ÍNDEX

1 INTRODUCCIÓ

2 LOCALITZACIÓ I DESCRIPCIÓ

- 2.1 FAÇANA PRINCIPAL I ALÇATS
- 2.2 COBERTES
- 2.3 INTERIORS DE LA BASILICA

3 HISTORIA

- 3.1 EL BARRI DEL PI
- 3.2 L'ESGLÉSIA ROMANICA
- 3.3 LA CRIPTA
- 3.4 ELS ARQUITECTES

4 ANNEXOS

- 4.1 PLANOLS
- 4.2 CROQUIS
- 4.3 FOTOGRAFIES

5 CONCLUSIONS I RECOMANACIONS

6 BIBLIOGRAFIA

7 AGRAÏMENTS

A
rxiu

P
atrimoni

A
rquitectònic

C
atalunya

EPSEB UPC

1. INTRODUCCIÓ

El present treball es genera com a resultat de la observació i investigació de tots aquells canvis o actuacions que s'han desenvolupat a l'església des de la seva creació al segle XIV fins a dia d'avui.

Per tant es presenten els següents objectius de treball a assolir :

Revisió i determinació cronològicament de les actuacions que s'han realitzat per reparació modificació i o millores.

Establiment dels esdeveniments històrics que han condicionat l'actual estat de l'església com poden ser incendis, bombardeigs..

Recopilació de dades i documents històrics que ajudin a comprendre la historia i evolució del edifici.

Croquitzar totes aquelles sales, passadissos, finestres i elements decoratius que pugin facilitar l'interpretació gràfica del projecte.

Amb el coneixement del punts anteriors és possible arribar al objectiu final que és la representació gràfica actualitzada de la basílica i de la Rectoria i que és punt de partida para la realització de noves actuacions ja sigui de manteniment com de qualsevol tipus.

2. LOCALITZACIÓ

La Basílica de Santa Maria també coneguda com a Santa Maria dels Reis, es localitza en ple casc antic de Barcelona gairebé a tocar de la Rambla; en un àmbit conegut actualment com a barri del Pi, no sabem si amb referència al propi edifici o a l'arbre que, segons les fons, resta ala zona des de temps immemorial. El barri és, de fet , un dels àmbits de la ciutat vella amb una major solera pel que fa al seu pes històric o així caldria interpretar les notícies que ens parlen d'un cert poblament estable al burg del Pi i que semblen remuntar-se en termes generals a unes dates anteriors al segle X. A banda d'aquestes informacions, no serà pràcticament fins a la segona meitat del segle XII i especialment en el decurs del segle XIII quan el nou barri del Pi adquirirà la seva condició residencial; de manera especial amb l'establiment de les famílies lligades directa i indirectament a l'oligarquia local i al comerç.

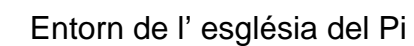
Tanmateix, la construcció del nou recinte emmurallat del segle XIII i que tancava la ciutat en aquesta zona precisament en la línia de la Rambla facilità òbviamet l'esmentat establiment residencial.

La parròquia del Pi esta avui dia configurada per estructures dissenyades cronològicament i entitat patrimonial, entre les que destacariem lògicament la pròpia basílica, el campanar, la capella de la Sang (antiga Sala Capítular) i la Rectoria; totes elles de cronologia baix medieval.

atrimoni

ataluny
EPSEB

2.1 Façana i Alçats exteriors.

La façana principal de la basílica mostra una organització del seu alçat en dos registres. El inferior definit a partir de l'alçaria de la gran portalada i el superior per la presència de la gran rosassa.

La façana es troba flanquejada per dues torres poligonals en les quals també es pot apreciar un alçat de dos nivells que alhora es visualitza a través d'un important cavi de parament. El portal major, que surt del plom de la façana, es defineix per la presència d'arquivoltes en forma de punta d'ametlla disposades en gradació, que mostren decoració vegetal a manera de guardapols a l'extradós de l'arc més extern, que al seu torn es troba coronat amb un floró. La resta de portal es troba dividit en dos registres a partir d'un cornisament que es defineix amb la línia d'impоста dels capitells. Tot el conjunt mostra arcuacions cegues a banda i banda, amb poca ornamentació escultòrica. En el timpà s'observen tres arcs a manera de capelletes que acullen a una Mare de Déu al centre (la qual té a la part superior dos escuts, el de la ciutat i el de la parròquia) manquen però, les dues figures laterals ja que únicament es conserven les peanyes. La llinda, que conté decoració escultòrica, es col·locà de nou entorn al 1945 seguint el model original.

La part superior de la façana hi destaca la gran rosassa que va ser reconstruïda totalment al 1939, sota la direcció de l'arquitecte Josep M. Jujol, basant-se en l'anterior que historiogràficament ha estat relacionada amb models francesos. Aquesta, d'aproximadament 10m de diàmetre, es defineix per un ull central del qual surten dotze braços amb traceries quadrilobulades, i finalment un últim registre en tot el diàmetre també amb decoració lobular. Val la pena remarcar que aquesta reconstrucció de l'any 1939 s'inspira en la rosassa que existia abans de la guerra civil, la qual va ser també totalment reconstruïda a l'any 1721.

Pel que fa a la façana lateral oberta a la plaça Sant Josep Oriol, cal destacar el portal de l'Ave Maria.

La historiografia tradicional sempre l'han considerat com el pas antic de l'edifici, atribuint-li elements que formarien part de la primitiva església romànica. Seguint aquesta idea s'han proposat paral·lelismes amb el portal de la capella de Santa Llúcia (s. XIII) o bé amb la porta de Santa Lu de la Catedral. Pel que fa al pas, aquest es defineix, de manera similar al portal major, a partir d'arquivoltes disposades en gradació ocupant part de l'espai interior d'entre contraforts de l'església. Cada una de les arquivoltes es recolza sobre columnes amb capitells que presenten decoració escultòrica d'elements zoomòrfics i vegetals, de factura arcaica. Actualment aquest timpà no porta cap mena d'ornamentació però fins a la guerra civil, aquest tenia decoració pictòrica probablement elaborada a principis de segle, que representava una anunciació.

El darrer portal públic de la basílica es localitza al centre de la capçalera a l'espai conegut avui dia com la placeta del Pi. La fesomia que podem veure actualment és conseqüència de les restauracions portades a terme per l'arquitecte de Francesc de Paula i Villar cap al fi del segle XIX. En aquesta etapa es va dur a terme l'eliminació del cor barroc i la reforma de la cripta. Es destaca el cegat de nou dels òculs oberts en el decurs de les obres de construcció de l'esmentat cor barroc i, especialment l'enderroc de la façana monumental d'accés per aquesta zona de l'edifici.

Es tracta d'un portal de línies senzilles, definit per un arc apuntat i un timpà motllurat que sobresurt de la línia de façana i recolzada sobre impostes que no presenten cap tipus d'ornamentació. Al centre com a únic element decoratiu una creu de ferro.

A banda dels elements més monumentals, els diferents frontals de l'edifici es caracteritza per mostrar dos nivells d'alçat. El primer determinat per l'alçària de les capelles laterals, cata a partir de la qual es desenvolupen pròpiament els contraforts de la nau, tant al costat de l'evangeli, com de l'epístola. De manera dissemblant, però, la capçalera és mancada de capelles, fet que determina una proposta d'alçat en la qual els contraforts són visibles des de qualsevol part de la base.

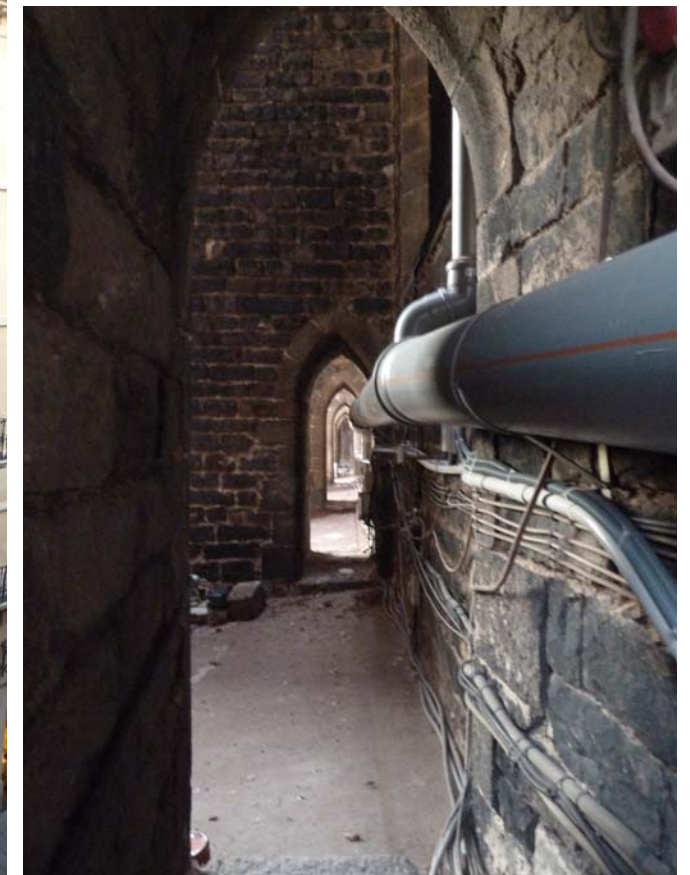
El frontal de la plaça Sant Josep Oriol mostra com ja hem esmentat un primer ras en el que trobem un sòcol corregut solidari amb la base dels contraforts els quals serveixen d'emmarcament a les parets que tanquen les capelles. Aquestes es defineixen com uns murs construïts de manera independent, ja que no mostren cap travesament amb l'estructura definida pel basament o sòcol i els contraforts. Al centre de cadascun d'aquests murs s'obren sengles coronades per arcs ogivals.

Quant al nivell de coberta de capelles, segueix el seu desenvolupament com a cota de circulació de manera paral·lela a les parets de les naus laterals. És només des de aquest ras des d'on podem travessar la seqüència dels vuit contraforts de cadascun dels frontals laterals. El pas es produeix a través d'unes petites portes d'uns 2.80m d'alçada per 1m d'ample, que es localitzen a la base del contrafort; a tocar del mur de la façana lateral. Aquesta configuració varia notablement a la zona de capçalera.

Vista des de la plaçeta del Pi

Com ja hem assenyalat es tracta d'un àmbit de l'església que és mancat de la presència de capelles entre els contraforts i per tant el pas es realitza a través de petites voltes rebaixades que, tot lliurant-se en els seus estreps laterals, permeten la circulació perimetral per aquesta cota de l'absida.

A pràcticament tots els casos el paviment de les capelles laterals mostra una solera configurada a la base de rajola borda o maó massís que o és pas sincrònic ni pel que fa als materials ni pel que fa la seva disposició. Es dedueix d'aquestes dissemblances l'existència de diferents campanyes d'arranjaments, totes elles, però emmarcables en datacions més o menys contemporànies. Destaca com a excepció, la coberta de la primera capella del costat de l'epístola (capella de Sant Pancraç), la qual mostra un paviment continu configurat per un planxat de morter de ciment Pòrtland on s'hi aprecien reparacions. Gairebé en tots casos, les cobertes de les capelles mostren desguassos de pedra que sobresurten del pla de façana; la majoria d'ells fora d'ús. També s'identifiquen instal·lacions per donar serveis bàsics i el que cal considerar com a forats de ventilació o d'antic suport de llums, que es cobreixen amb el primitiu sistema de colocar-hi una pedra a sobre.

2.2 Cobertes

La coberta de la nau es sens dubte un muntatge original i singular. Aquest sistema no es comú a les edificacions gòtiques de Barcelona tal i com son la Catedral, Santa Maria del Mar o Sant Just.

En aquests edificis la coberta s'organitza amb una disposició de trams de vessants de pla inclinat que coincideixen amb la projecció de la volta de creureia inferior –arcs torals, clau i nervadures- tot creant un sistema de desguàs que vessa aigües de manera repartida als embornals que comuniquen amb els canals que donen a les gàrgoles o arcs boterells.

En el cas del Pi, aquesta proposta de combinació de diferents plans inclinats es substituïda per una coberta, que tot i mantenir les línies de desguàs vers els embornals dels contraforts, es configura mercès a un pla sinuós. D'aquesta manera, des dels punts àlgids que marquen la projecció vertical de les claus centrals, els trams de coberta evolucionen longitudinalment amb un pla ondular; pla que s'adequa lateralment a les vessants de les plementeries. Tot el conjunt es mostra realitzat amb una rajola bord, encara que també hi han presència de maó massís. Actualment després de la darrera actuació aquest 2011 en el sostre de la basílica s'ha protegit la coberta mitjançant làmines betuminoses (asfàltiques). Com el cas de les capelles, la nau mostra un nombre important de obertures per la ventilació o per a llums que es troben cobertes amb pedres d'una certa magnitud.

Altre element destacat de la coberta de l'edifici és l'estructura que, a l'àmbit de la capçalera, té per objectiu el suport de la clau. Es tracta d'una construcció sobrelevada del ras del paviment, definida amb un nucli central de forma cònica situat a la vertical absoluta de l'esmentada clau de volta. Des d'aquest centre arrenquen fins a vuit elements radials la disposició i orientació dels quals, es mostra en coincidència amb la vertical de la traça de les nervadures de la volta ogival inferior. Els nervis, de fet unes petites plataformes que cobreixen amb morter pòrtland una xarxa de bigues de ferro, es recolzen en el paviment mitjançant dues potes cadascun d'ells.

Estat actual després de la darrera actuació

2.3 Interiors de la basílica

El Pi com a edificació religiosa pròpia del gòtic meridional disposa d'un pla clarament basilical, amb una nau única o major d'aproximadament 55m de longitud i 16m d'amplada i amb una alçada de 27m, que disposa de capelles laterals entre contraforts i que es clou amb una capçalera poligonal; sona on trobem altres dues capelles a banda i banda del presbiteri, la sagristia i les actuals escales d'accès al campanar i cobertes, al costat sud-oest.

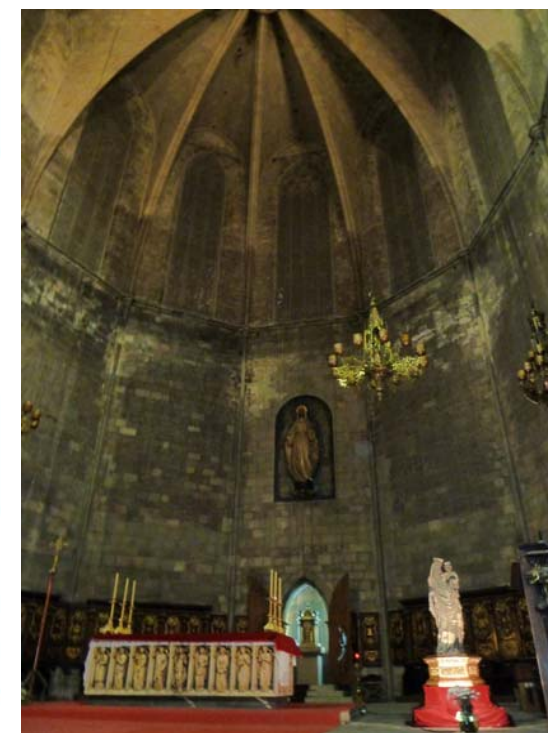
Presenta una organització interna basada en la disposició de set trams rectangulars, d'entre 4 i 4.5m d'amplada cada un, coberts amb volta de creuria quatripartita a la zona de la nau i que es clou amb una volta ogival de palmera a la banda del presbiteri i àbsida.

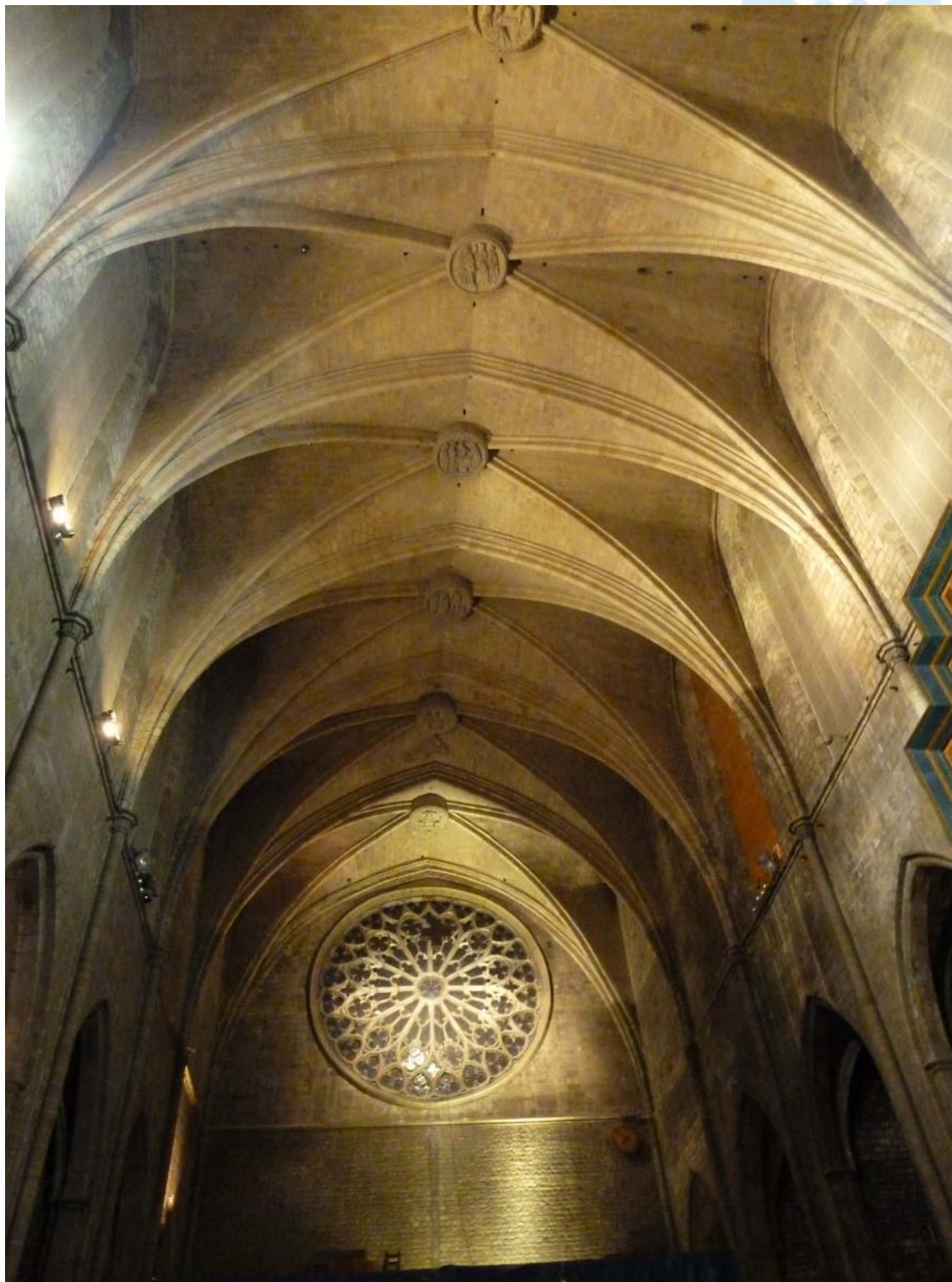
Cal esmentar que l'espai del quart tram de la banda de l'evangeli, on trobem l'orgue, fa de vestíbul de la porta d'accés lateral de la plaça de Sant Josep Oriol, anomenada Ave Maria.

Tant els arcs torals com els ogivals de la coberta de cada tram de la nau, es recolzen en els capitells de les mitges columnes encastades en els contraforts i que separen les capelles. Des del nivell d'impota aquests capitells es configura el cornisament que recorre tot el perímetre de l'església i a partir del qual s'alcen les finestres del claristori.

Cada una de les finestres tripartida està coronada per trapecis trilobulades, a excepció de la que es troba al centre de l'absis, i en el tram central de la nau, totes elles quatripartites i de més complexitat.

La imatge que podem veure avui en dia és el resultat de la darrera campanya de restauració de les claus i voltes de la coberta de la església, els vitralls encara estan protegits mitjançant una xarxa i a peus de l'edifici es comença el canvi d'ús l'entrada traslladant la botiga fins a una de les sales del presbiteri i realitzant un mostrador de recepció on abans i era el armari dels gegants del Pi.

3 Historia

3.1 El Barri del Pi

La Barcelona romana i visigòtica es va mantenir dintre del cercle emmarcat per les muralles romanes del s. III-IV. El centre era el mont Tàber, tocant a l'actual plaça de Sant Jaume. Allà hi conflüen la Via Augusta que entrava a Barcelona per la porta Major, situada en el després se'n dirà plaça del Blat i actualment és plaça de l'Àngel, tocant a la Via Laietana. A través del portal Major seguia pel carrer que ara se'n diu Baixada de la llibreteria, travessava el que és plaça de Sant Jaume i pel carrer del Call sortia de la ciutat pel portal de Ponent, que havia de ser a la confluència dels actuals carrers de la Boqueria, dels Banys Nous d'Avinyó.

L'altra via que travessava el cercle emmurallat era la que venia de la costa, entrava pel portal de Regomir, a l'actual confluència dels carrers Correu Vell i Regomir, seguia per l'actual carrer de la Ciutat i, pel carrer que posteriorment s'anomenaria del Bisbe, sortia, per la porta (després dita porta Bisbal), en direcció al Castrum Octavianum (Sant Cugat del Vallès).

Un cop s'ha situat el perímetre de la ciutat, tal com havia de ser abans del segle X, es pot descriure l'espai que ocuparà, a partir d'aquella data, el barri del Pi. Per convenció, entenem per barri del Pi l'àmbit, a ponent de la muralla romana, que va de la plaça Nova, pel carrer de la Palla i dels Banys Nous, fins a l'actual cruïlla de Ferran i Avinyó, segueix pel carrer Ferran fins a la Rambla i tomba amunt cap al carrer de la Canuda, avinguda del Portal de l'Àngel i pel carrer dels Arcs entronca novament amb la plaça Nova.

Si ens situem, amb la imaginació, al lloc on avui hi ha l'església de Santa Maria del Pi, podríem veure, mirant a la part nord-est, a uns dos-cents metres aproximadament, el gran pany de muralla que ofería una lleugera línia convexa des de la porta Bisbal fins a la porta de Ponent.

L'alçada de la muralla, en un principi, devia impedir la visió dels edificis intramurs.

Posteriorment deuriem emergir ja la segona catedral i les edificacions pertanyents al Castell Nou, al costat de la porta de Ponent. Si tenim en compte el bon tros de pany de muralla que recentment s'ha posat al descobert al carrer de la Palla, darrera del Palau Episcopal, podem adonar-nos que l'àmbit delimitat com a barri del Pi era planer. Des de la muralla tenia una petita inclinació cap al cantó sud-oest, la qual cosa afavoria que l'espai fos travessat per la riera del Pi, que baixava per l'actual avinguda del Portal de l'Àngel, prosseguia pels carrers de la Cucurulla, del Pi, i del Cardenal Casañas (abans riera del Pi), i desembocava a la riera de la Rambla, al Pla de la Boqueria. En aquest pla del Pi, situant-nos novament en el lloc on hi ha ara l'església, s'havia de poder observar el camí que sortia de la porta Bisbal, que en direcció nord es dirigia cap al Castrum Octavianum i que en direcció ponent es dirigia cap a Sarrià, per on es configurà, més tard, el carrer de Portaferriça.

Més avall es podia veure el camí sortia de la porta de Ponent i que posteriorment donaria lloc al carrer de la Boqueria.

picapedrers, ataconadors, paraires i pesadors. Aquesta evolució porta al sorgiment de nous rics. Les terres del barri han adquirit un gran valor i es venen a alts preus. Posseir terres al voltant de les muralles fou una font de riquesa per als seus propietaris. Esdevenen així els “ciutadans honrats”, la major part dels quals seran mercaders i de mica en mica, alhora que augmenten els seus béns, procuren emparentar amb l'aristocràcia del país. L'evolució del barri del Pi, a partir del s. XI, és constant. Quan s'arriba al s. XII s'ha transformat ja en una barriada populosa. El creixement s'ha realitzat al voltant de tres eixos principals que limiten el barri:

1. La muralla romana de ponent, des de la plaça Nova fins al Castell Nou, eix que serà el futur carrer de la Palla i dels Banys Nous.
2. El carrer que sortia del portal de Ponent i que serà el de la Boqueria.
3. La riera de la Rambla.

En un primer estadi, apareixen els carrers que relacionen aquests eixos, com són l'inici del carrer de la Palla, la riera del Pi, el circuit del Pi, els carrers dels Cecs de la Boqueria i d'Avemaria. A partir del s. XIII s'eixampla l'àmbit i es configuren els carrers del Pi, de la Palla, dels Banys Nous. El circuit del Pi sorgeix per la part del davant de l'església i pel costat on ara és la plaça de Josep Oriol. A darreries del s. XV tot el barri del Pi és pràcticament poblat des de la muralla a la Rambla. Només restaven uns horts entre els carrers de la Boqueria, del Vidre i d'Ollers, i uns altres entre Portaferrixa i la plaça dels Bergants, a la part alta de la Rambla. En aquest temps s'ha començat a configurar el barri del Raval. I comencen a sorgir els carrers que configuren l'espai interior d'aquest triangle. És aquesta part de la Barcelona creixent que cal situar el problema de l'origen de l'església del Pi.

Portaferrixa i Boqueria, ambdós en direcció a la riera de la Rambla, cap a ponent, emmarquen, juntament amb les muralles romanes i la Rambla, un relatiu quadrilàter, el centre irregular del qual, més aviat tocant a la Boqueria, havia de ser ocupat per l'església de Santa Maria del Pi. Abans del s. X, el barri havia de ser lloc d'hortos, que ocupaven tot l'espai fora muralles, fins més enllà de la Rambla. El fet que hi passés la riera del Pi i que fos fàcil a les inundacions havia d'afavorir l'abundància d'hortos, a causa de la facilitat de tenir-hi aigua. A més, l'orientació del terreny ajudava aquesta activitat, ja que els terrenys rebien de bon matí el sol que, tombant per migdia, havia d'escalfar fins a la posta. El lloc era malsà a causa de l'existència del gran estany del Cagalell (devia ocupar la vall del peu de Montjuïc, fins a les Drassanes i a tocar, per la part nord-est, de les segones muralles , a la Rambla). Per això, l'església fou construïda entre el s. X i el XII, pel mateix motiu ningú no s'hauria atrevit a edificar un barri i una església, com la del Pi , en un lloc malsà.

En aquest espai fora muralles, aparegué, a finals del s. X, dels francs. La ciutat no podia contenir els habitants dins l'àmbit estret de les muralles, i fou necessari edificar fora d'aquestes. Així, aparegueren les “viles noves”, on s'arredossà la gent més activa econòmicament, com pagesos, artesans, marxants, pescadors, etc., amb els seus obradors i drassanes i també amb les esglésies corresponents. A prop del Castell nou, tocant a la porta de Ponent, s'hi forma el barri dels jueus o del Call i, al seu costat, al voltant de la muralla de Ponent, a l'espai que va de la porta Bisbal (plaça Nova) a la porta de Ponent, apareix la “vila nova” del Pi, que anirà estenent-se més enllà de la Rambla fins a l'estany del Cagalell. En el s. X la població del barri del Pi era formada principalment pels pagesos que cultivaven els horts de la plana, però apareixen amb el creixement del barri : ferrers, mestres de cases,

3.2 L' església romànica

La major part d'esglésies romàniques tenen una orientació comuna: la porta d' entrada la tenen a ponent i l'absis a l'orient. A més, tenen el creuer amb els braços que configuren un lloc apte per la col·locació de dos altars laterals.

Pel que fa a l' església romànica de Santa Maria del Pi, es pot deduir que tingués l'orientació esmentada, però, el que s' ha d'admetre que tenia un creuer amb un altar central dedicat a la Mare de Déu i dos altars laterals: l' un dedicat a Sant Pancraç i l' altre a Sant Climent. L' existència d' aquests dos altars pot indicar la relació entre la cristiandat romana i la barcelonina i alhora reforçar la tesis de l' existència de l' església paleocristiana. Hi ha documents que així ho certifiquen com pot ser les indicacions de Pujades d' haver vist al arxiu de la catedral de Barcelona.

També podem trobar a Liber Rectoris de Pinu anotacions que fan constar de l' existència d' una capella de Sant Climent feta al 988 segons escriptures que es podien consultar a finals de segle XVI i que Diago havia vist.

Referent a l' existencia de l' església, hi ha el text citat anteriorment que anota Diago, sobre la gestió de la Bonafilla, l' any 992, sobre un hort que el levita Bonushome havia regalat al monestir de Sant Pere de les Puelles.

Cabanes escriu *“la sobredicha segunda iglesia (la romanica) se cree que fué reedificada donde se hallaba la primera y en el mismo pasage donde después se construyó la tercera(laGótica)”*

L'enigma no es podrà resoldre fins que es facin excavacions al subsòl de l'església i es descobreixin els fonaments romànics i paleocristians, cas que aquesta vagi existir. I mentrestant no queda altre remei que fer hipòtesi.

3.3 La Cripta

L' església va ser ideada sense preveure la possibilitat que un dia es construís una cripta sota el presbiteri.

L'any 1550 fou començada i s'acabà el 31 de gener de 1551. El document on s'anota aquesta data afegeix que l'acabament va ser “ciento sesenta años después de acabada la iglesia (1391) y noventa y ocho años después de su consagración (1453)”.

El Llibre Negre anota que fou començada el 30 de gener de 1572 i acabada l'any següent. La data del 1572, com any del començament de la cripta, s'esmenta també en altres documents. Es possible que la diversitat de dates tingui alguna relació amb la concessió d'indulgències a l'altar de la cripta, l'any 1573, pel papa Gregori XIII.

Enlloc no es troba la raó d'haver-se construït aquesta cripta, si no és que s'hagués pensat ja per a col·locar-hi la relíquia de la Santa Espina, la qual fou lliurada a la parròquia del Pi versemblantment pels voltants de l'any 1542, ja que el 20 de maig d'aquest any el noble Bernat de Pinós va costejar el reliquiari per a guardar-la.

La història d'aquesta relíquia, la recull l'historiador Pujades. Diu que en les lluites entre l'emperador de Constantinoble Balduí II contra turcs, trobant-se aquell en gran necessitat econòmica va pignorar a uns mercaders venecians una part de la corona d'espines de la passió de Jesucrist. Sant Lluís, rei de França, l'anà a socórrer i el deslliurà dels turcs i, alhora, va pagar el deute del rei Balduí amb els mercaders venecians, amb la qual cosa, s'emportà la part de corona d'espines que tenien en poder seu. L'espina que va ser lliurada a la parròquia del Pi provenia de la casa de França i de l'abadia de Sant Dionís de París, on s'havia guardat.

Un dels reis en féu donatiu a la seva esposa i d'aquesta, a través de diverses mans, arribà a sor Isabel de Montserrat –terciària franciscana- que lliurà a l'església del Pi.

La construcció de la cripta va comportar que es construís una escala davant del presbiteri.

L'església del Pi era construïda en lloc fàcilment inundable. Pel davant hi passava la riera del Pi, que rebia les aigües de la riera d'En Malla, la qual tenia el curs des de Gràcia, per l'actual passeig de Gràcia, fins a la plaça de Catalunya i entrava a la ciutat pel portal de l'Àngel, seguia per l'actual avinguda del Portal de l'Àngel, pel carrer de la Cucurulla, el carrer del Pi, per a desembocar a la Rambla, en el pla de la Boqueria.

La construcció de la cripta donà ocasió que s'obris la porta del darrera de l'absis. Això fou l'any 1578 (18 d'octubre), i Jeroni Pujades assistí a l'acte de posar-hi la primera pedra.

El dia 25 d'octubre de 1605 ja es constata una gran inundació que omplí d'aigua l'església. En aquest cas, la cripta devia quedar momentàniament inservible. Segurament que per aquesta circumstància la Santa Espina va ser traslladada, interinament, a l'altar de la Puritat (avui Dolorosa) i el papa Pau V, el 14 de gener de 1605, atorgà a aquest altar les mateixes indulgències que anteriorment el papa Gregori XIII havia atorgat a l'altar de la cripta.

Una vegada resolt els resultats de la inundació, la relíquia fou traslladada novament a la cripta, però pels voltants del 1687 es produí una nova inundació. Treure'n l'aigua va costar 40 dobles. Es va encomanar la feina al mestre de cases Antoni Alavedra, juntament amb l'encàrrec de treure'n l'aigua “durant sa vida” i fer-hi obres per tal que no hi tornés l'aigua. Les obres no devien ser gaire eficaces, per causa de l'ampla escala que hi havia per a baixar a la cripta; per això l'any 1741 la cripta s'havia inundat novament. Aleshores els membres de la Confraria de la Santa Espina van demanar permís per “traure la capella de dita Sta. Spina de baix lo presbiteri de dita iglésia en atenció de la molta aygua havia acudit en dita capella, de alguns anys a esta part y lo molt dificultó seria de treure, atacar y desvia la dita aygua y encara que ab gran gasto y treball se tragués, quedaria sempre reumàtica la dita capella y se consumirien los ornamentos y demás aparatos de aquella” Se'ls concedí treure el retaule i restants coses de la cripta i traslladar-ho tot a la capella del Roser, ja que el retaule del Roser es traslladà a la capella del Sepulcre de Maria.

Mentrestant, la Confraria de la Santa Espina no havia fet el trasllat a l'altar del Roser, ans al contrari, demanaren novament que se'ls tornés a la cripta.

Això donà ocasió que els Obrers deliberessin i s'assessoressin respecte al que seria més convenient: si tornar la cripta al culte o emparedar-la. El dictamen dels arquitectes Josep Martí i Francesc Lleonard fou que s'emparedés, ja que “si imperfecció alguna tenia la iglésia era la dita capella baix lo presbiteri”. Alhora aconsellaren que es cobrís l'escala que portava a la cripta i que sobre d'ella s'hi fes l'escala per a pujar al presbiteri. L'opinió dels parroquians es va dividir. El mateix senyor rector no hi estava d'acord. Els Obrers consultaren amb el vicari general, que aprovà d'emparedar la cripta.

Els Obrers, en reunió del 10 d'agost de 1742, resolgueren emparedar la cripta i respongueren als confreres de la Santa Espina que ocupessin la capella que fins aleshores havia estat del Roser. Aquesta resolució va ser ocasió que la Junta d'Obra es plantegés d'avançar el presbiteri sobre l'escala de la cripta i així poder traslladar el cor al presbiteri.

Ja se sap que el 31 de març de 1743 els Obrers van destruir el cor del mig de l'església per tal de traslladar-lo ja a l'altar major, malgrat la negativa del rector i de la comunitat. Mentrestant, però, la cripta no s'emparedà, ni el cor fou traslladat al presbiteri, ni aquest s'avançà cobrint l'escala de la cripta. Cal esperar una nova inundació. I aquesta es va presentar l'any 1763.

Va ser aleshores que la relíquia de la Santa Espina va ser traslladada a l'altar de la Puritat (Dolorosa). La data no concorda amb el fet que el 20 de setembre de 1768 el bisbe de Lugo, doctor Francesc Armanyà, visità la tomba del doctor Josep Oriol, de qui feia escassament deu anys que s'havia introduït el procés de beatificació. Després de visitar la tomba, el senyor bisbe baixà a la cripta per adorar la relíquia de la Santa Espina.

Tot això fa suposar que ni la Santa Espina es va traslladar immediatament a l'altar de la Puritat, ni la cripta es va emparedar en tals dates. És més probable que això es vagi realitzar a partir de l'any 1771, el dia 15 del mateix mes i any el bisbe Josep Climent havia fet una visita al Pi. Es diu que visità la capella de la Santa Espina, amb la qual cosa s'indica que la cripta era accessible per l'escala normal. Més encara, quan els Obrers li parlaren de les reformes que es projectaven al presbiteri, el senyor bisbe posà dificultats referents a l'escala de la cripta. És, però, evident que un cop fetes les reformes de l'altar major i traslladat el cor, l'escala de la cripta quedà anul·lada, ja que sobre d'ella s'hi avançà el presbiteri i s'hi construï l'escala per a pujar-hi. Cornet i Mas diu que "la cripta servia de magatzem. Tenint tapada l'escala sobre la qual s'havia avançat el presbiteri i ningú hauria conegut on era a no ser per unes petites finestres".

Amb la reforma de l'altar major que l'any 1868 emprèn Villar, es rehabilità la cripta i es tornà a obrir l'escala davantera, ja que a l'altar major s'hi pujava per dues escales laterals. El deambulatori desaparegué, amb la qual cosa no hi pogué haver accés directe a la porta del darrera de l'absis.

En reunió del 12 d'octubre de 1868 els nous Obrers constaten el tancament d'aquesta porta i un grup de feligresos demanen que aquesta porta s'obri novament.

Amb la reobertura de la cripta, se'n van netejar les arcades i columnes, es canvià el paviment, posant-hi lloses de pedra. I al centre, al cantó del darrera de l'absis, s'hi col·locà un altar neogòtic, amb la Mare de Déu del Sagrat Cor. I a les arcades laterals, s'hi posaren altars dedicats a santa Filomena, sant Segimon, Santa Caterina, sant Roc i sant Expedit.

L'any 1936, a causa de l'incendi provocat al presbiteri, que destruí tot l'altar major amb el retaule i el cadirat, van quedar malmeses les parets de la cripta i desaparegueren tots els altars que hi havia.

A partir del 1939 se'n van restaurar, en part, els murs i l'any 1967, en ocasió de la realització del projecte d'altar major ideat per l'arquitecte Joaquim de Ros i de Ramis, es tapià l'escalinata central i s'obriren les dues laterals que hi ha en l'actualitat. No s'hi féu cap altar, sinó que s'hi col·locà un simple altar-mesa amb un gran crucifix a la paret.

3.4 Els Arquitectes

No es pretén la història de tots els arquitectes que han intervingut en l'obra de l'església del Pi, però intentarem descriure els qui, probablement dirigien la construcció de l'església actual com a mestres d'obra. La junta d'obra de l'església es va oblidar d'anotar les dates en que va començar l'edificació, també es va oblidar quins foren els arquitectes i el temps en què actuaren en la construcció.

Atesa la data en que crec que va ser començada l'església actual, es pot deduir que el primer arquitecte va ser Jaume Fabre.

Fabre era mallorquí i a Palma va dirigir la construcció de l'església i el convent de Sant Domènec. L'any 1317 arriba a Barcelona per dirigir la construcció de la catedral. Es signa un contracte amb el bisbe Ponç per prosseguir l'obra de la catedral. Furió diu que a la vegada que dirigia l'obra de la catedral ho feu també a la del Pi. Si Fabre es trobava a Barcelona a partir del 1317 es possible que fos el primer arquitecte del Pi gòtic i que a ell se li degui els plànols de l'església. El fet de que Jaume Fabre fos l'arquitecte de la catedral des de 1317 fins al 1338, si més no, es indicador, que als voltants d'aquest any, hagué de cessar com arquitecte del Pi. En aquella data es calcula que l'església hauria d'estar construïda almenys en la seva meitat, portal de l'Avemaria inclòs.

Sembla que el seu successor i que per tant segon arquitecte del Pi va ser en Guillem Abiell. Josep Oriol Mestres, ha deixat escrit que es pot creure que l'actual església de Santa Maria del Pi, fou acabada al s. XIV i per tant sota la direcció de Guillem Abiell. Aquest juntament amb Bernat Soler, Joan Arnald i Gurb, Joan Pontons i Pere Palaschi, es reuneixen a Girona el 24 de gener de 1416, per estudiar si la catedral de la ciutat havia de ser d'una sola nau. A l'acta que es prengué de l'esmentada reunió consta: "*Guillem Abiell, picapedrer, mestre d'obres de les esglésies Santa Maria del Pi*". Un altre arquitecte que va intervingué en la construcció del Pi fou Bartomeu Mas, a la mort al 1416, de Guillem. Va fer els plànols del campanar del Pi, que va ser construït al 1379. La llista d'arquitectes va continuar i segueix encara.

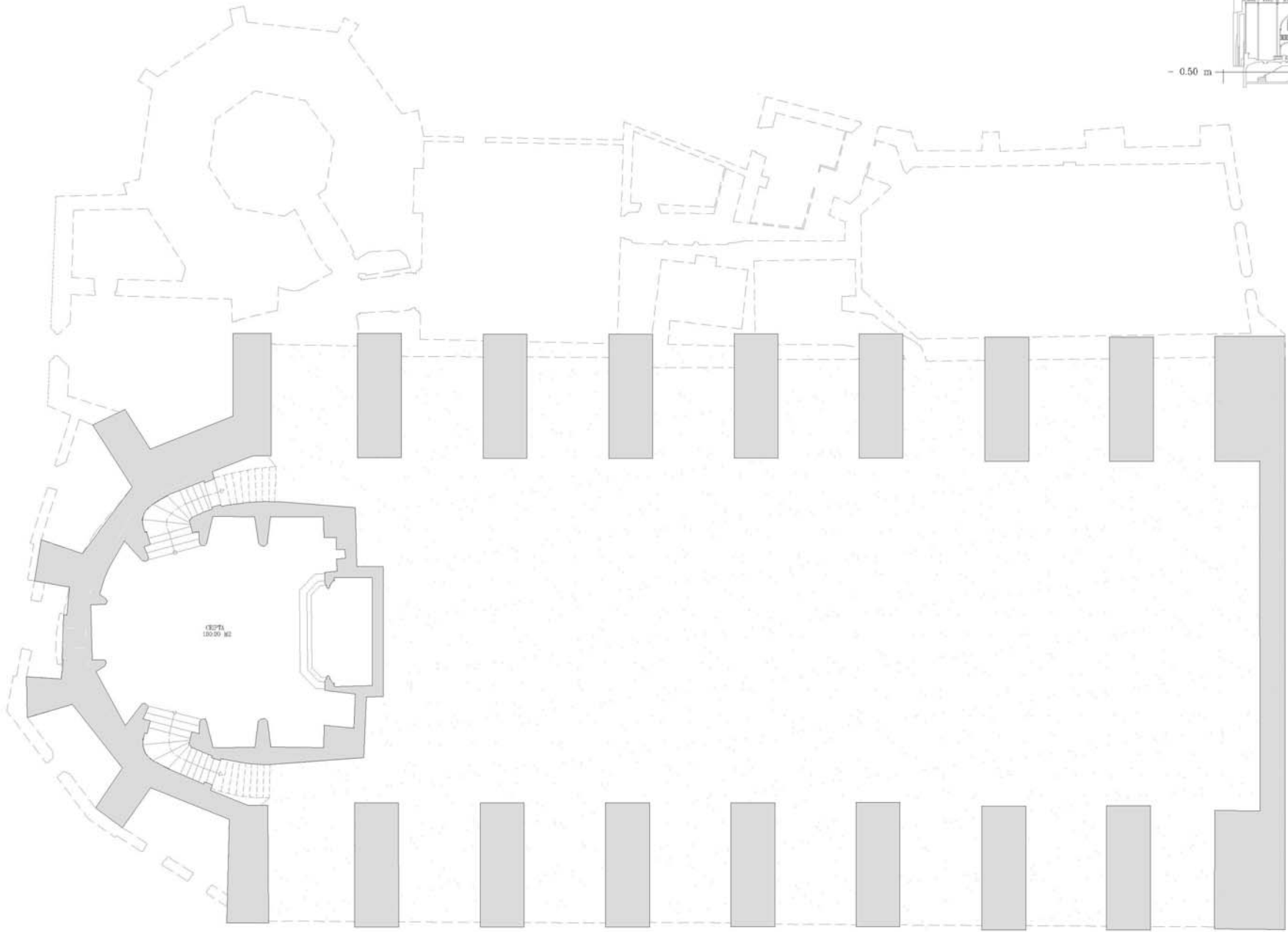
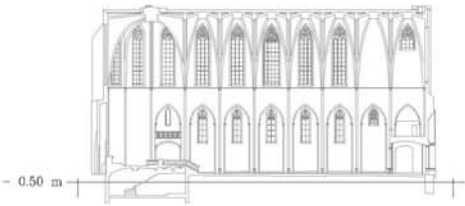
4 ANNEXOS

4.1 PLANOLS

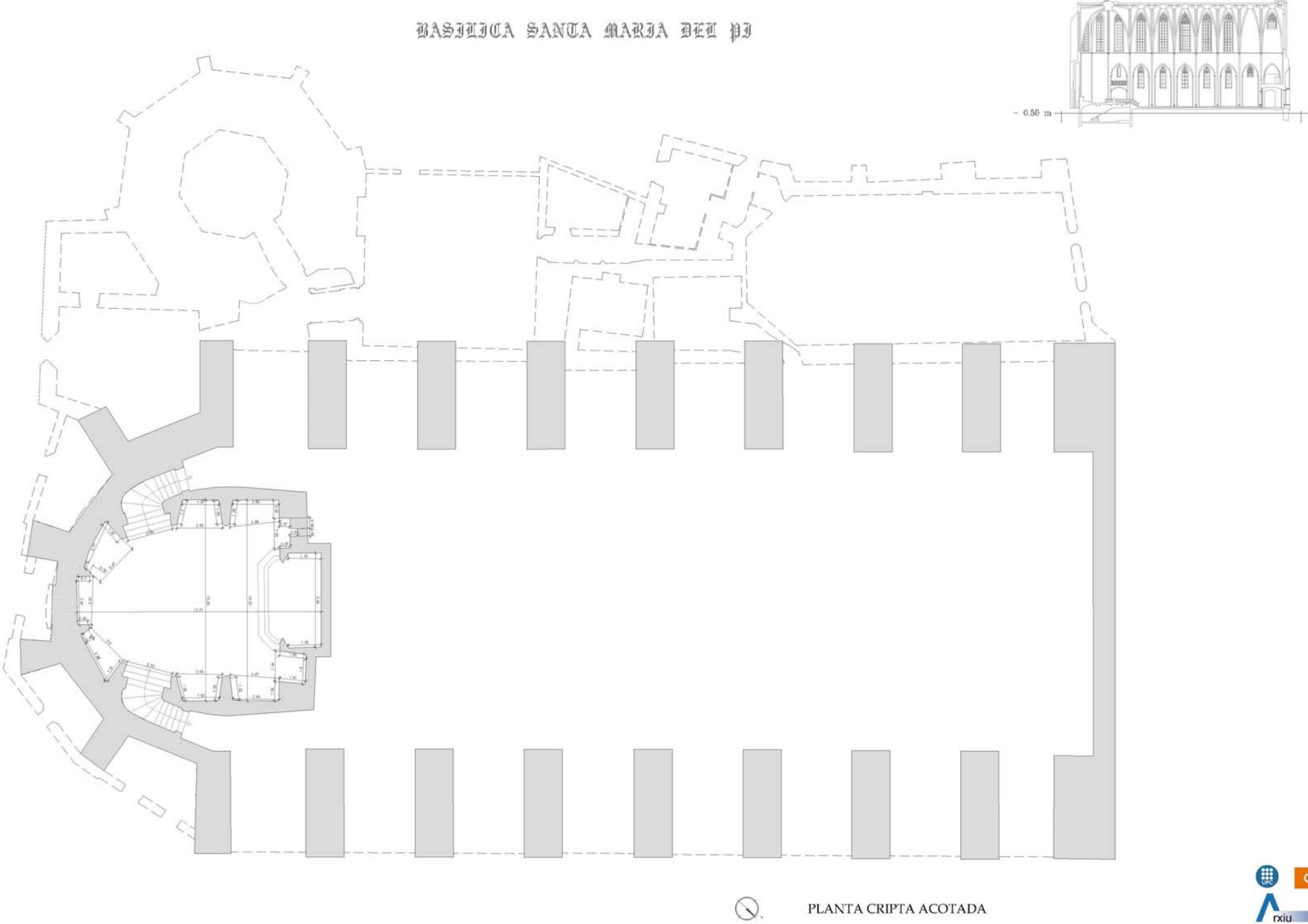

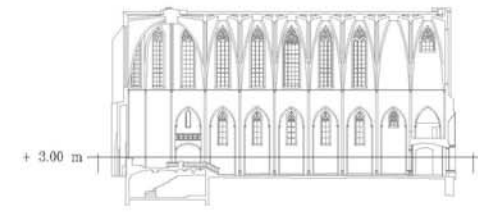

BASILICA SANTA MARIA DEL PI

PLANTA CRIPTA DISTRIBUCIO

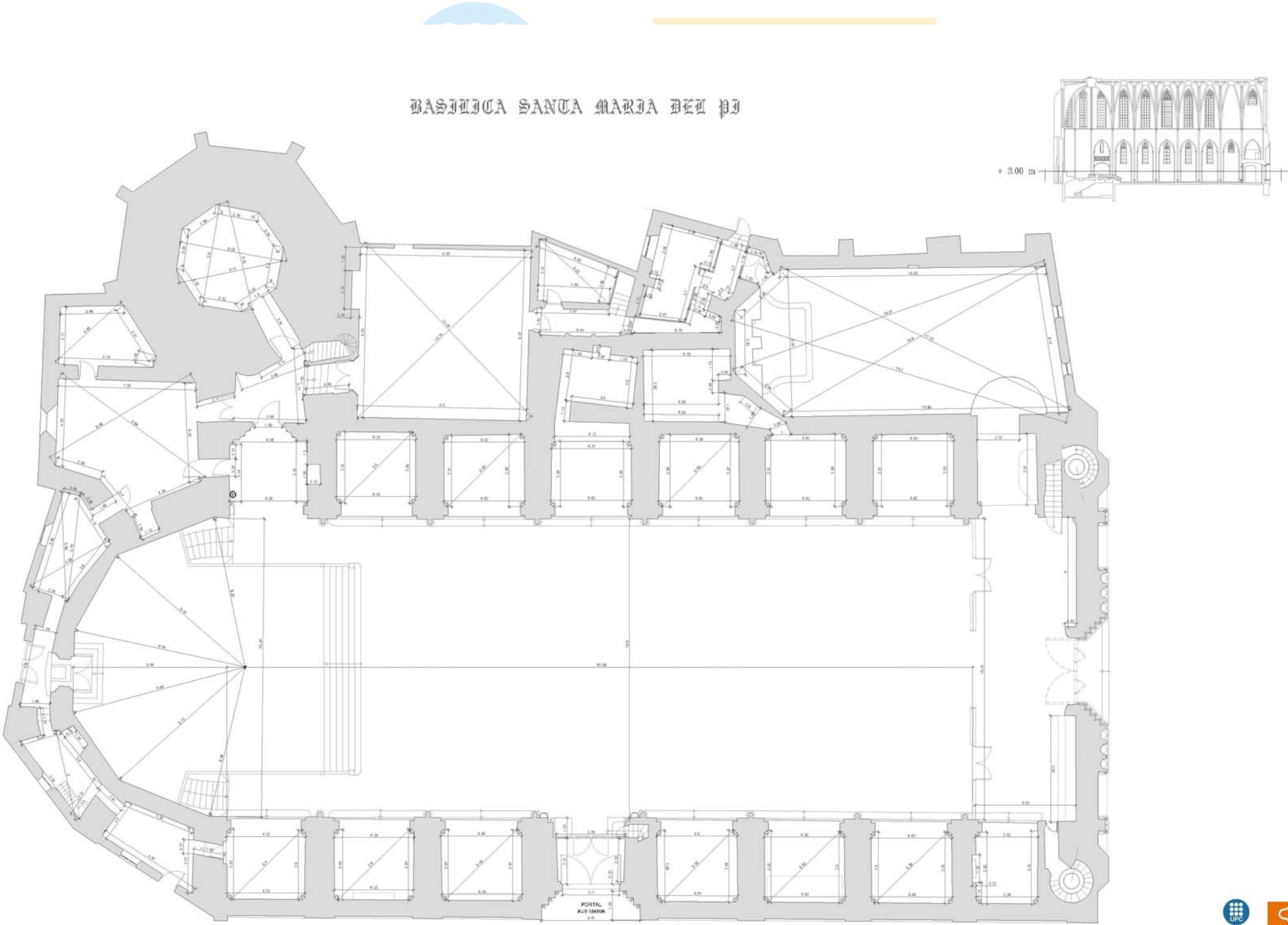

PLANTA BAIXA DISTRIBUCIO

ESCALA 1:100

PLANTA BAIXA DISTRIBUCIO ACOTADA

ESCALA 1:100

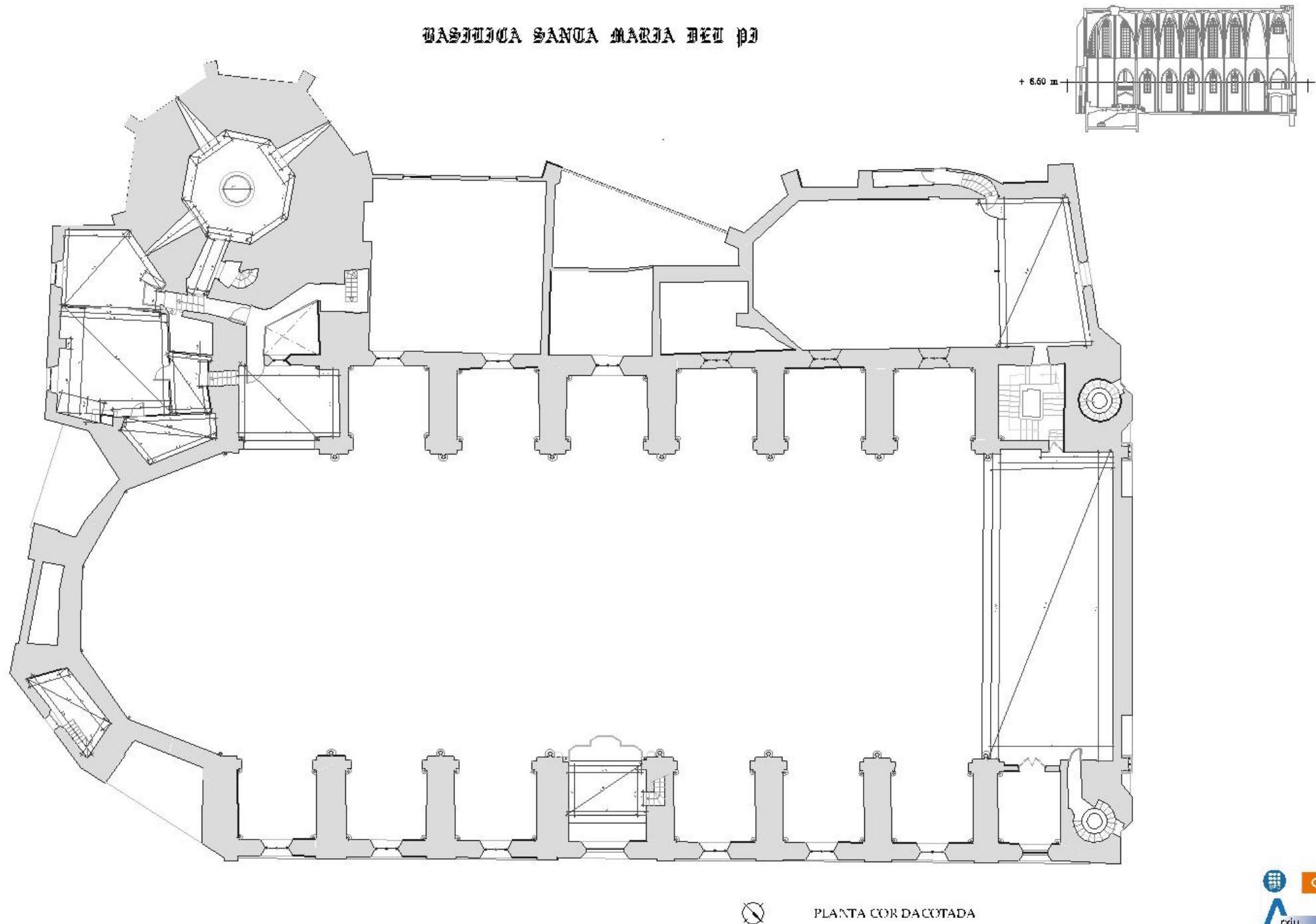

ESCALA 1:100

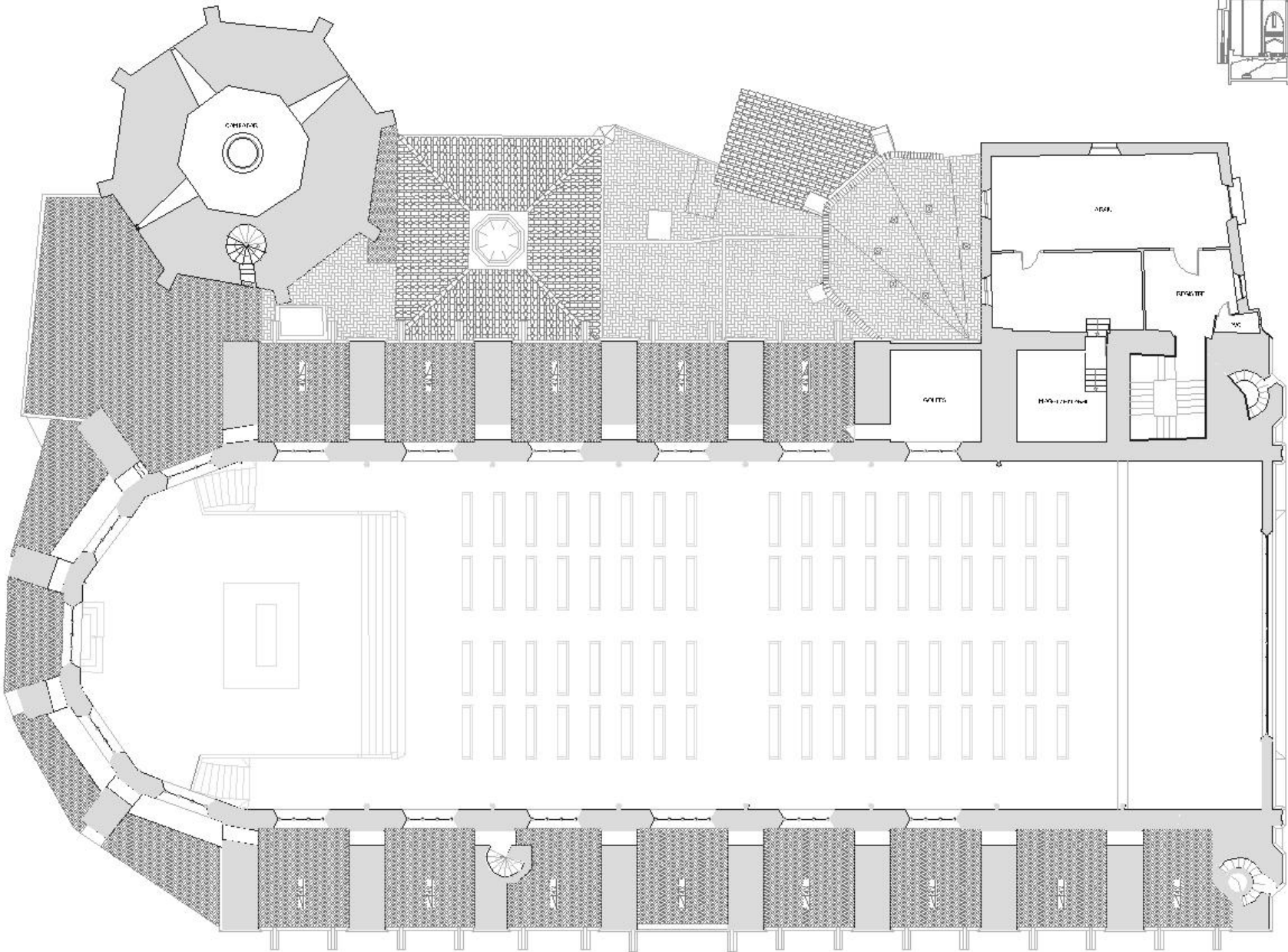
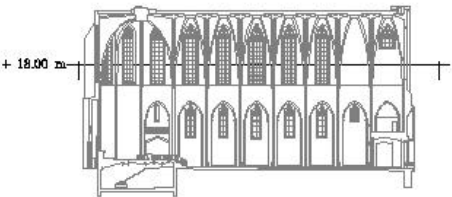

**Escola Politècnica Superior
d'Edificació de Barcelona**
 UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE CATALUNYA

BASILICA SANTA MARIA DEL PI

COBERTA CAPELLAS I ANTIC ARXIU HISTORIC

Escola Politècnica Superior
d'Edificació de Barcelona

AVANÇAT D'EDIFICACIÓ DE BARCELONA

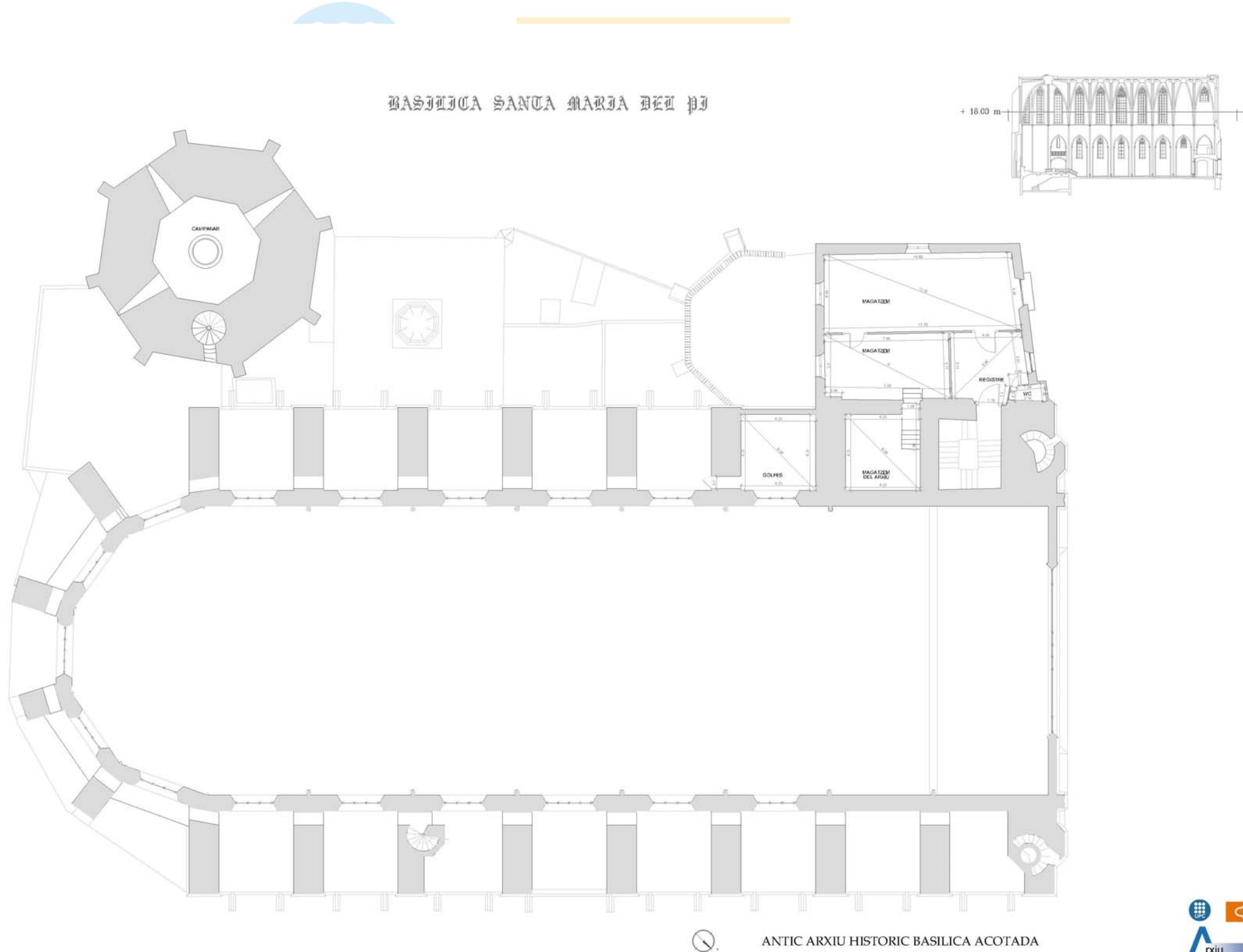
PROJECTE RIBAL DE CARRERA
CONJUNTORIA TERRITÒRIA

ALUMNE: OSCAR PRIETO LOPEZ

TUTOR: BENET MECA ACOSTA

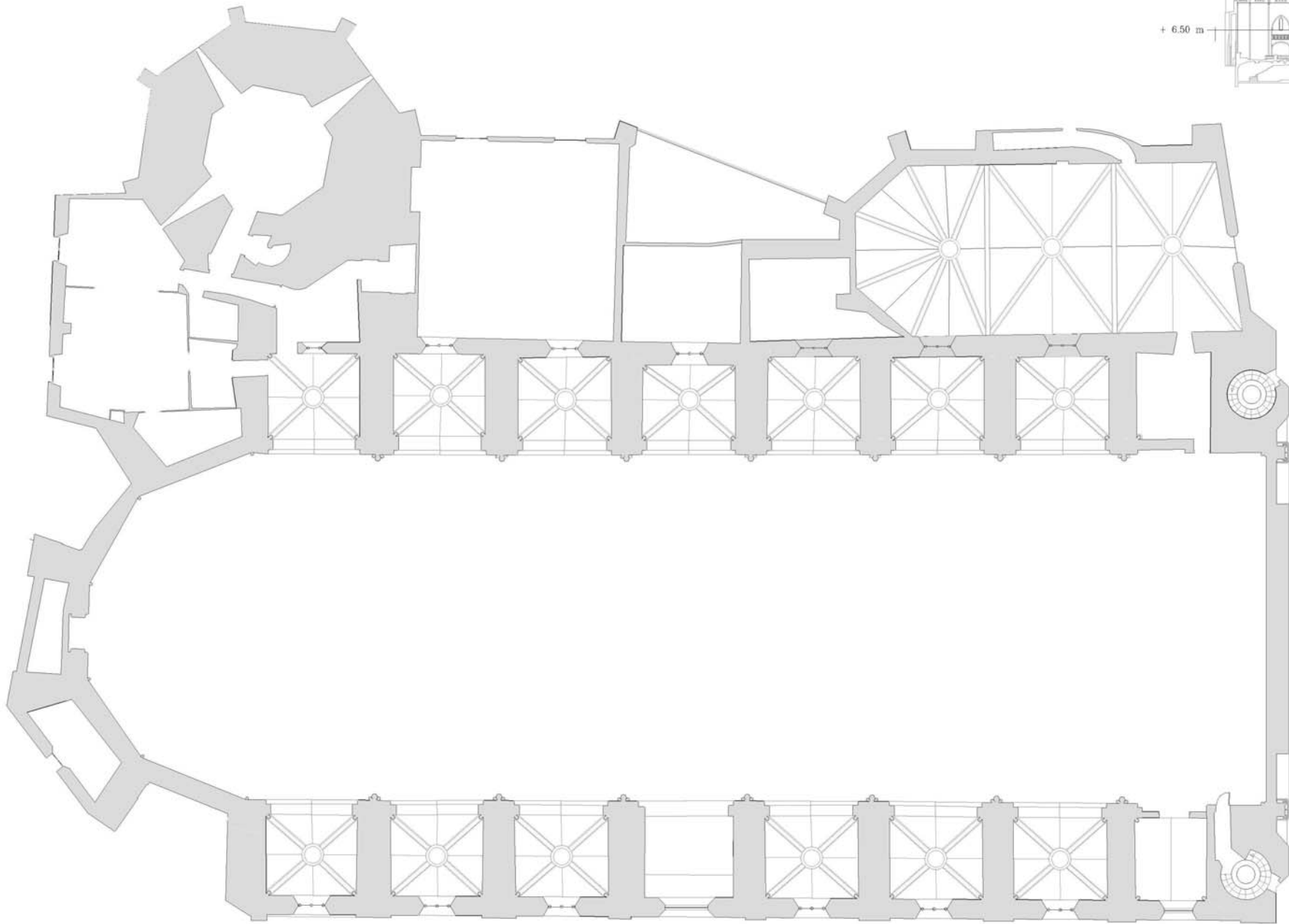
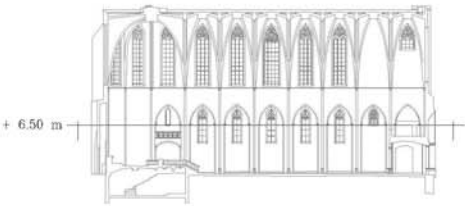
ESCALA 1:100

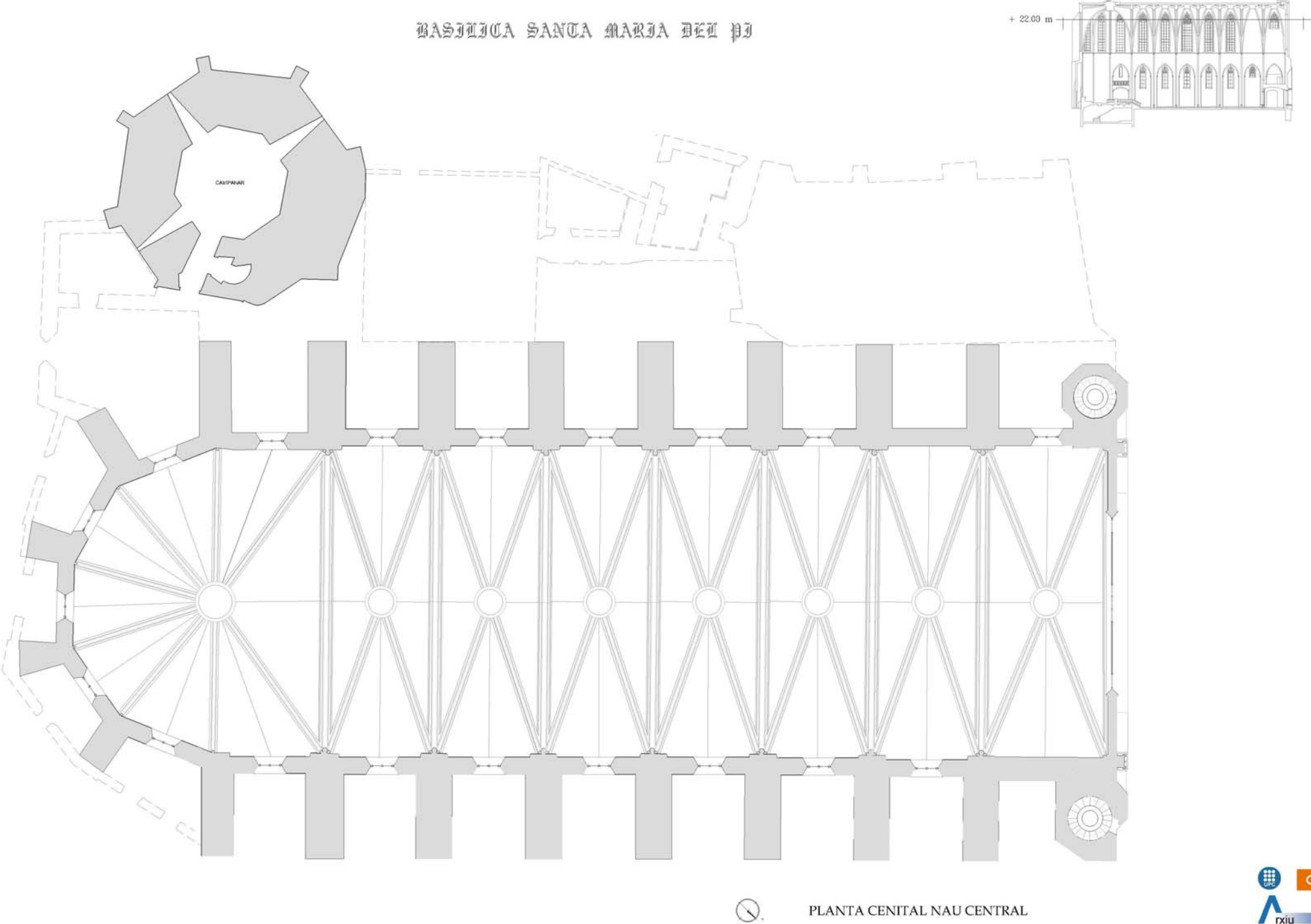

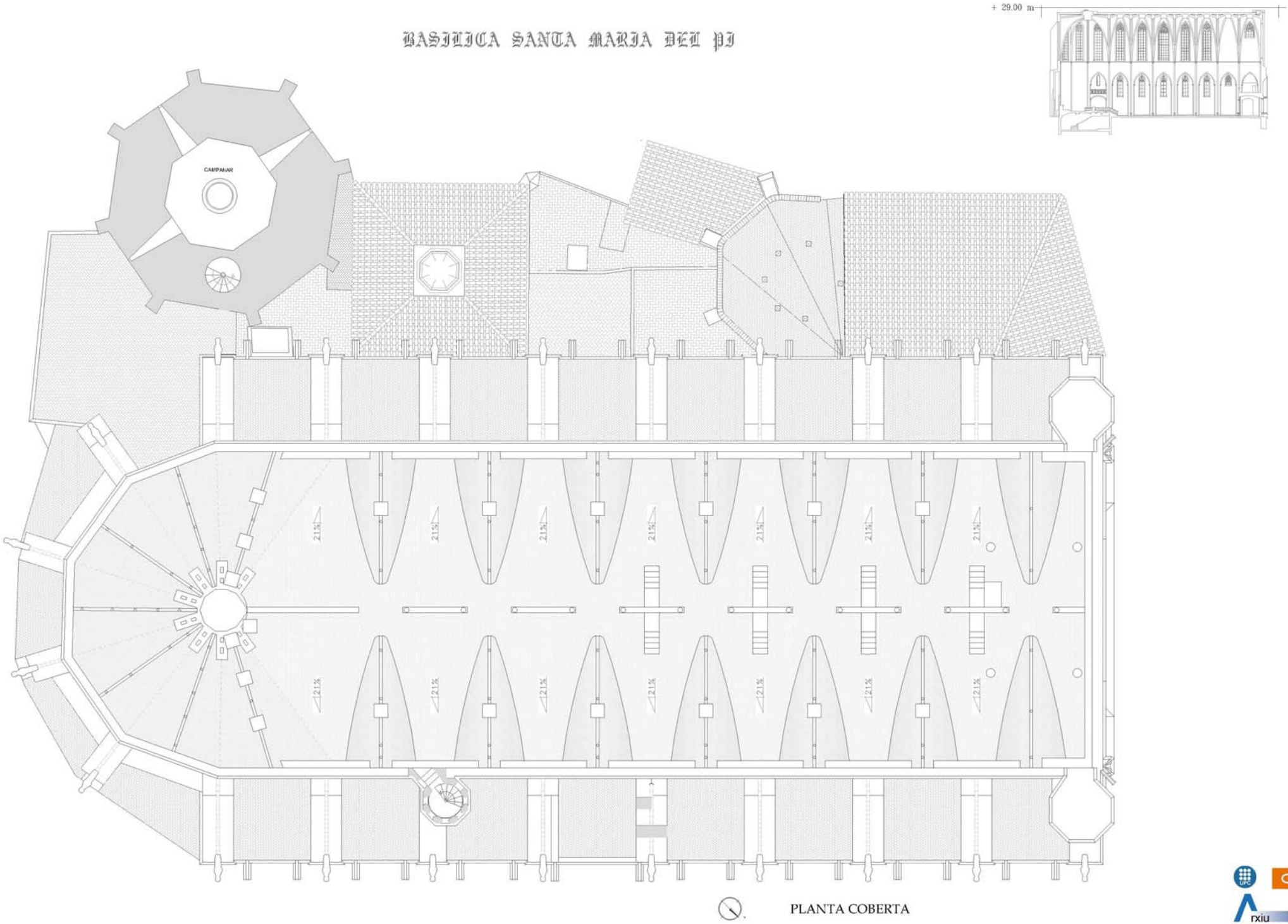

BASILICA SANTA MARIA DEL PI

PLANTA CENTRAL CAPELLAS

Escola Politècnica Superior
d'Edificació de Barcelona
UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE CATALUNYA

PROJECTE FINAL DE CARRERA
CONVOCATORIA FEBRER 2012

ALUMNE : OSCAR PRIETO LOPEZ

TUTOR : BENET MECA ACOSTA

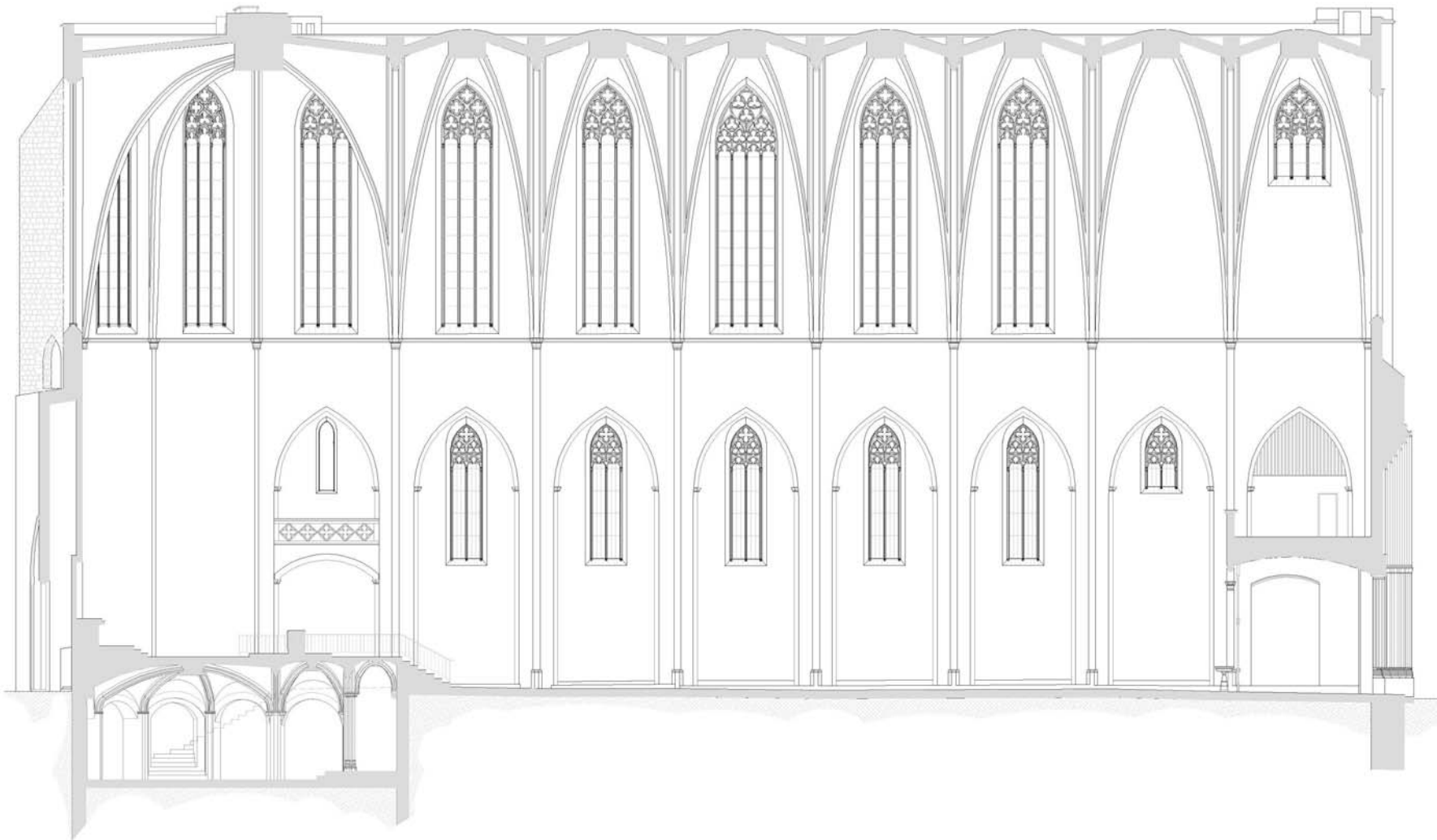
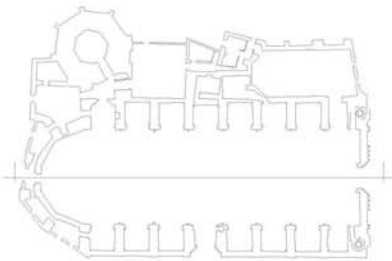
ESCALA 1:100
0 1 2 3 4

EPSEB UPC

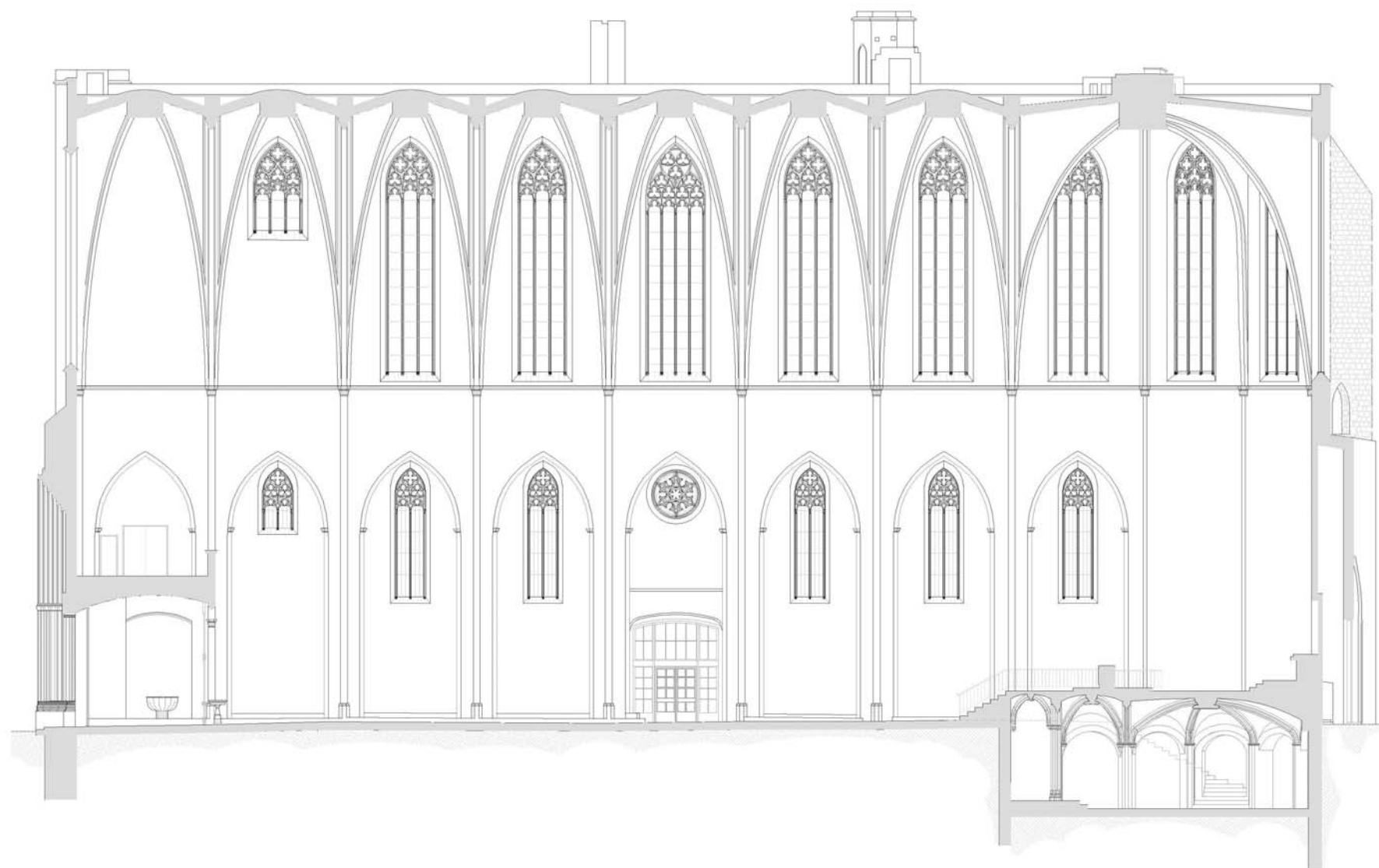
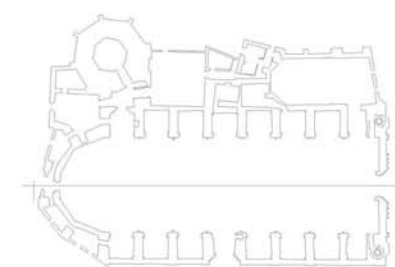
BASILICA SANTA MARIA DEL PI

SECCIO LONGITUDINAL DRETA

BASILICA SANTA MARIA DEL PI

SECCIO LONGITUDINAL ESQUERRA

Escola Politècnica Superior
d'Edificació de Barcelona
UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE CATALUNYA

PROJECTE FINAL DE CARRERA
CONVOCATORIA FEBRER 2012

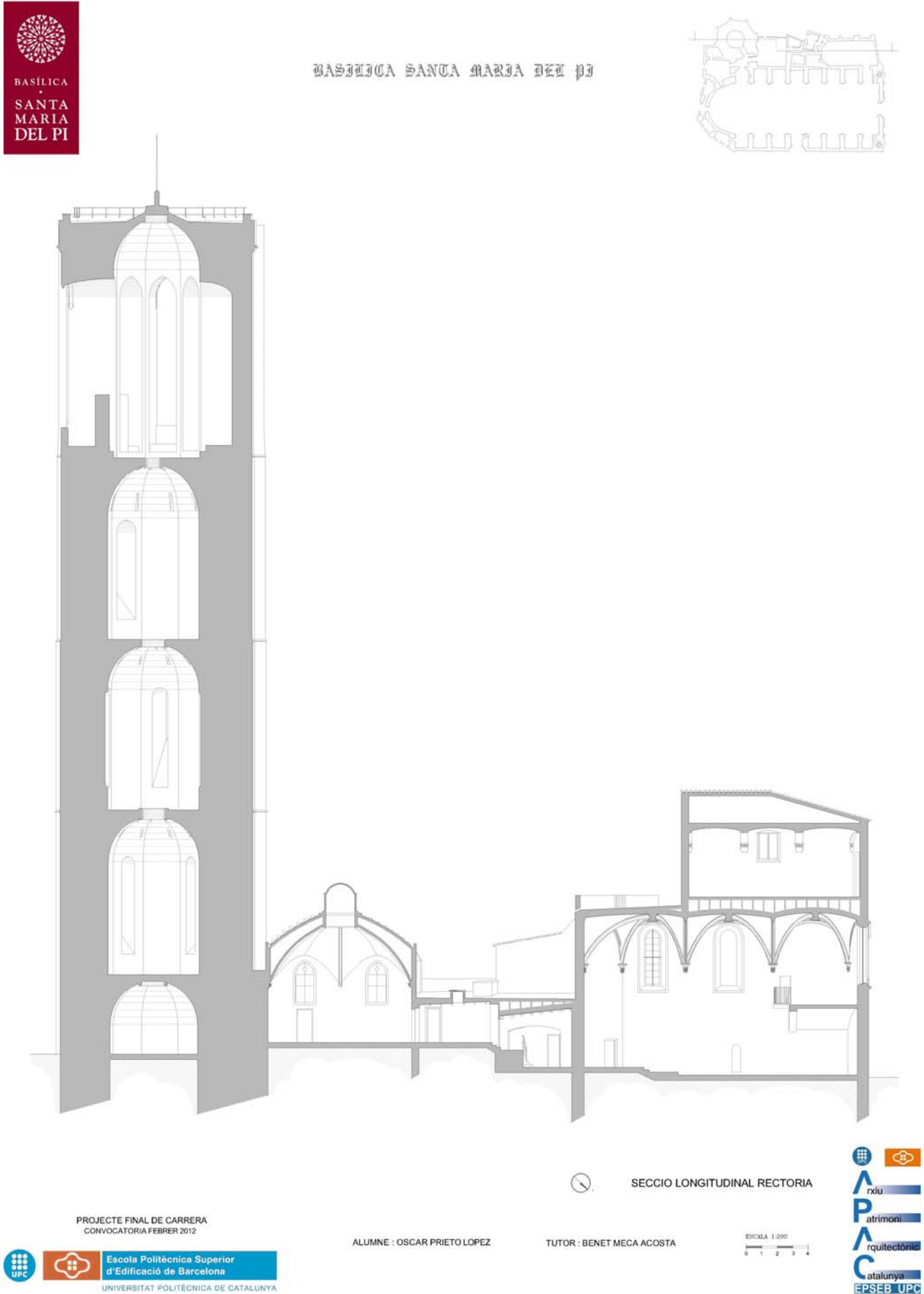
ALUMNE : OSCAR PRIETO LOPEZ

TUTOR : BENET MECA ACOSTA

ESCALA 1:100
0 1 2 3 4

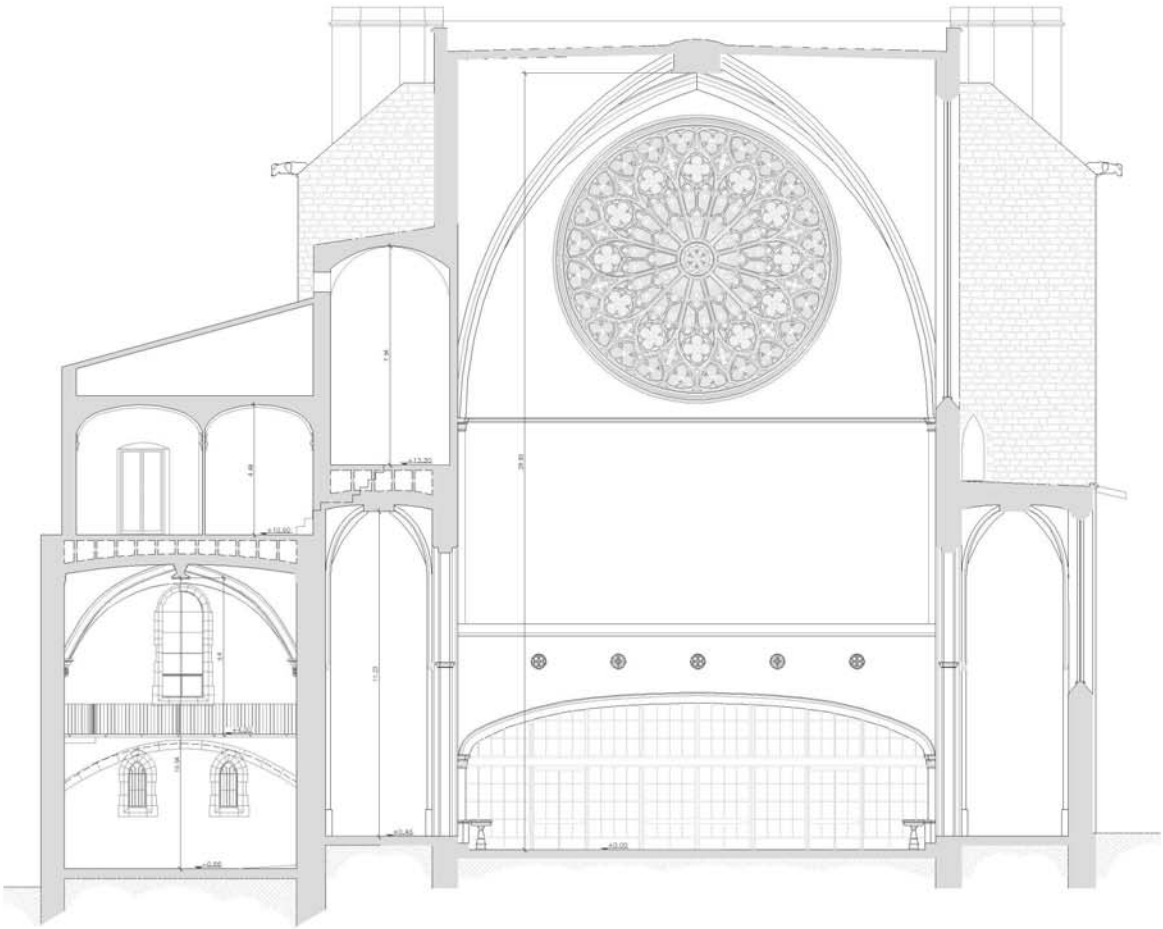
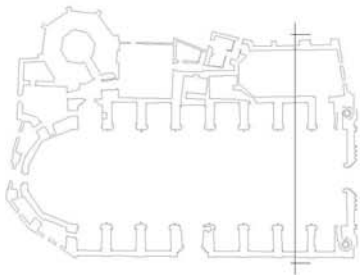
EPSEB UPC

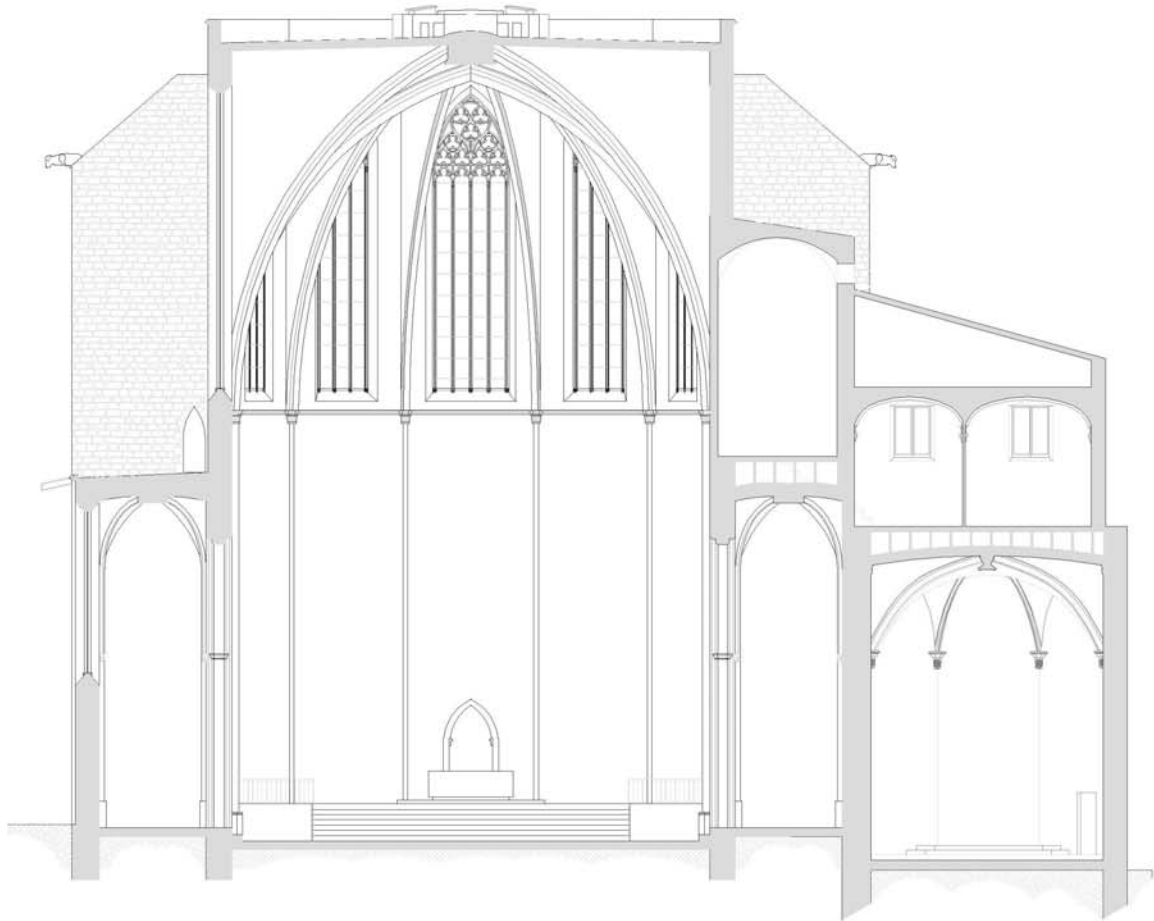
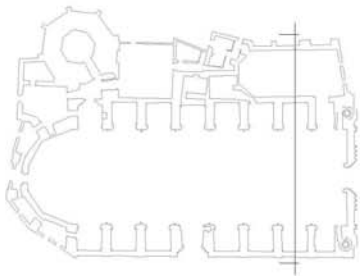
BASILICA SANTA MARIA DEL PI

SECCIO TRANSVERSAL 1

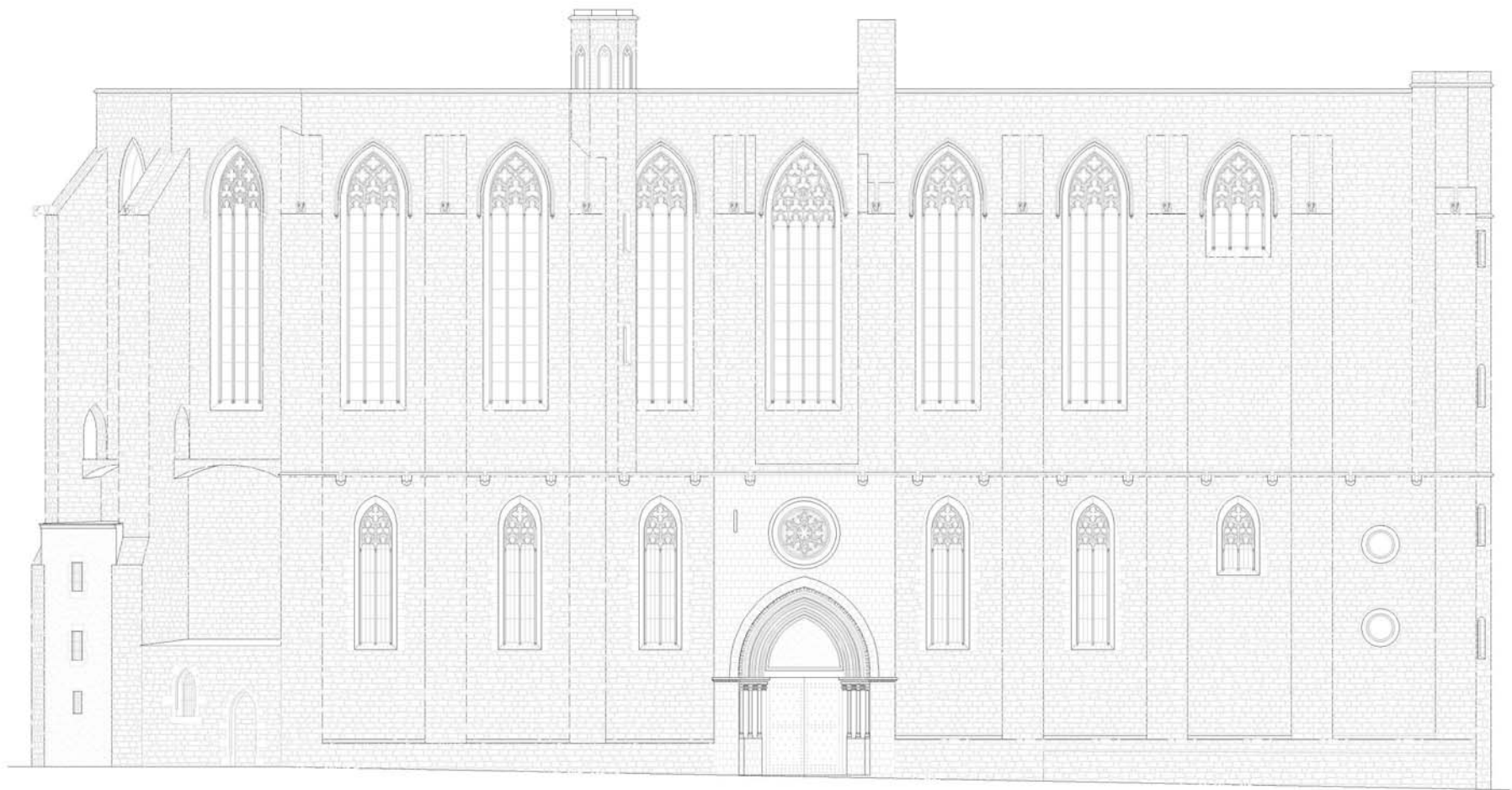
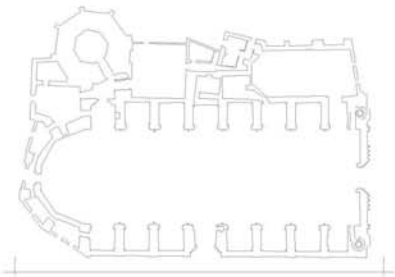
BASILICA SANTA MARIA DEL PI

SECCIO TRANSVERSAL 2

BASILICA SANTA MARIA DEL PI

FAÇANA LATERAL SANT JOSEP ORIOL

Escola Politècnica Superior
d'Edificació de Barcelona
UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE CATALUNYA

PROJECTE FINAL DE CARRERA
CONVOCATORIA FEBRER 2012

ALUMNE : OSCAR PRIETO LOPEZ

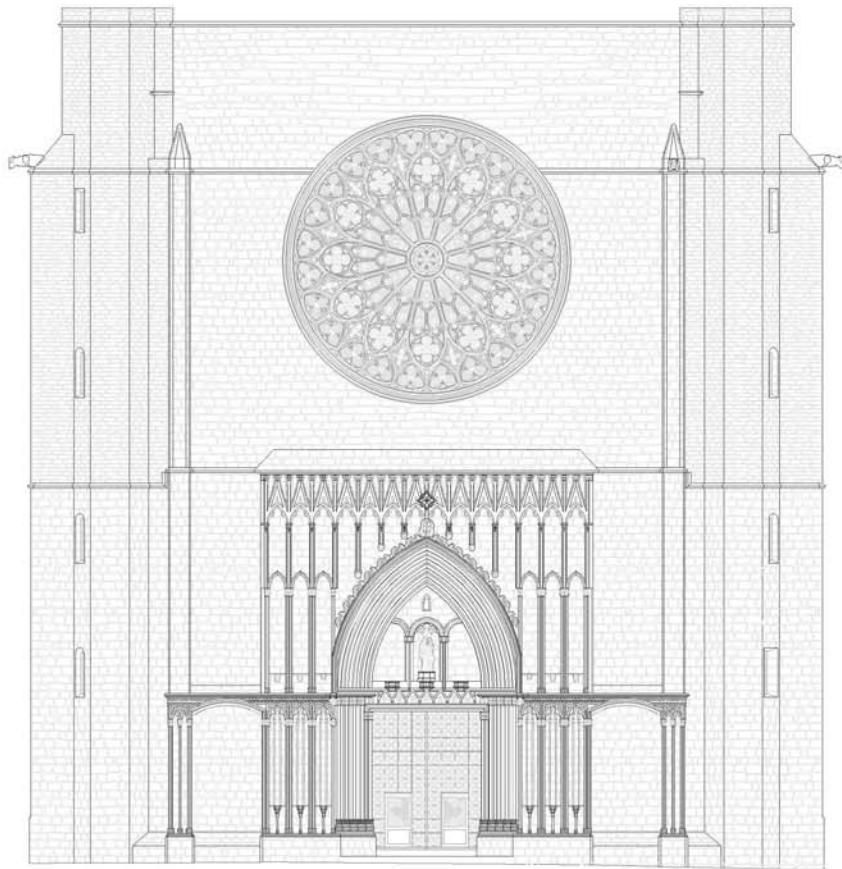
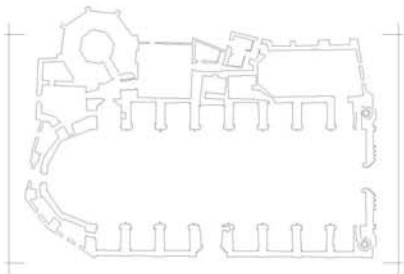
TUTOR : BENET MECA ACOSTA

ESCALA 1:100
0 1 2 3 4

BASILICA SANTA MARIA DEL PI

FAÇANA NORD / PLAÇA DEL PI

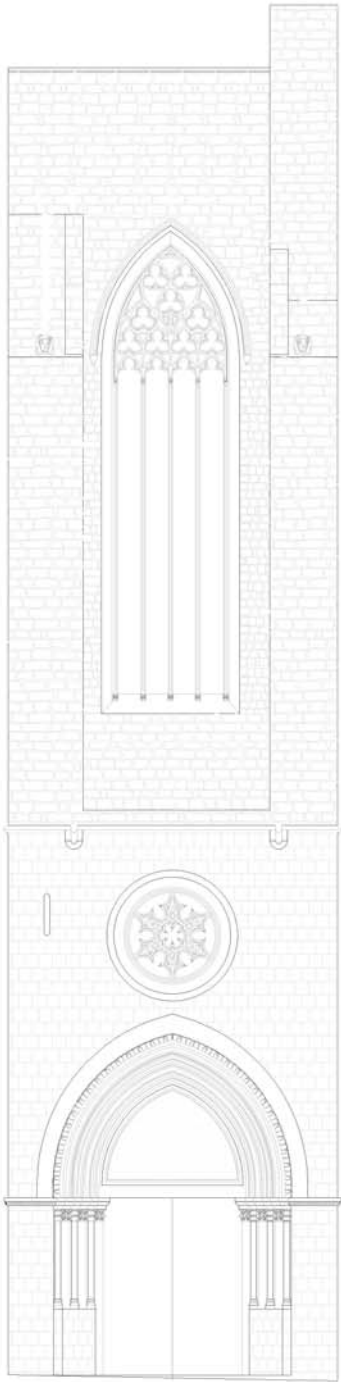
FAÇANA SUD/ PLAÇETA DEL PI

FAÇANA PRINCIPAL NORD / SUD

BASILICA SANTA MARIA DEL PI

DETALL PORTA DEL AVE MARIA

PROJECTE FINAL DE CARRERA
CONVOCATORIA FEBRER 2012

ALUMNE : OSCAR PRIETO LOPEZ

TUTOR : BENET MECA ACOSTA

ESCALA 1:50

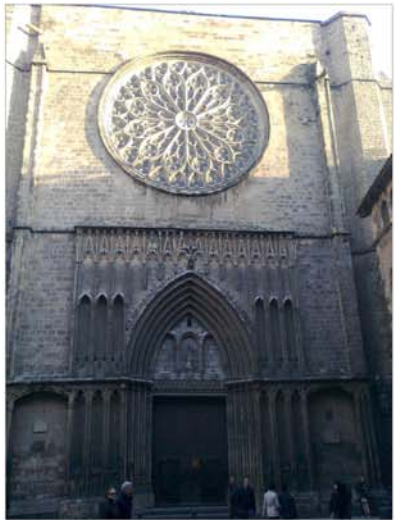
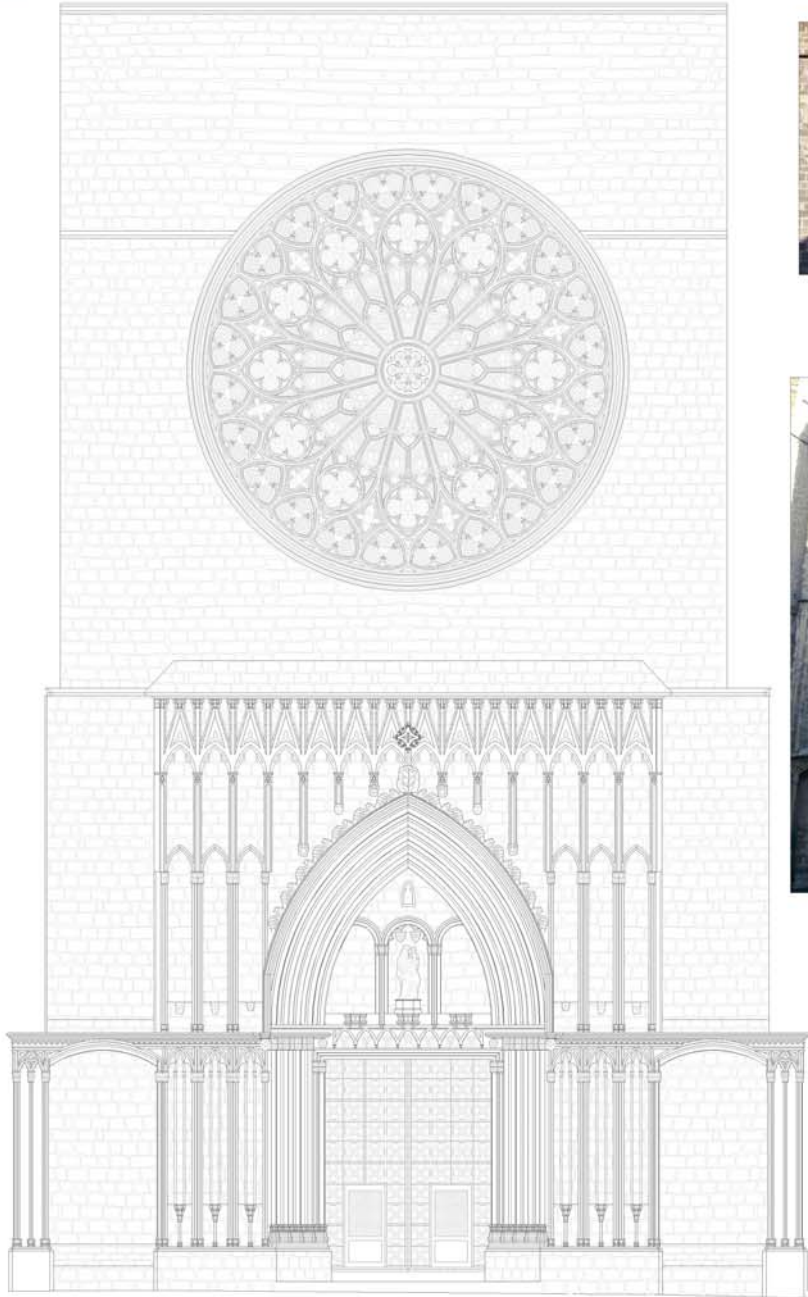

Escola Politécnica Superior
d'Edificació de Barcelona
UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE CATALUNYA

BASILICA SANTA MARIA DEL PI

DETALL PORTA PRINCIPAL I ROSASSA

PROJECTE FINAL DE CARRERA
CONVOCATORIA FEBRER 2012

ALUMNE : OSCAR PRIETO LOPEZ

TUTOR : BENET MECA ACOSTA

ESCALA 1:50
0 1 2

A
rxiu

P
atrimoni

4.2 CROQUIS

A
rquitectònic

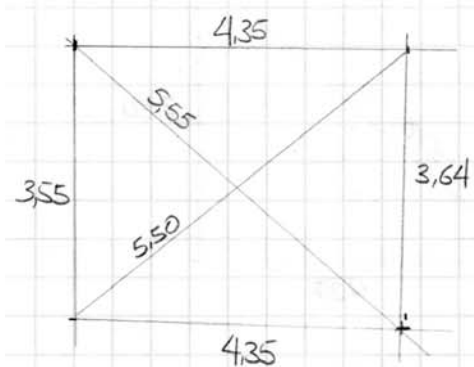

C
atalunya

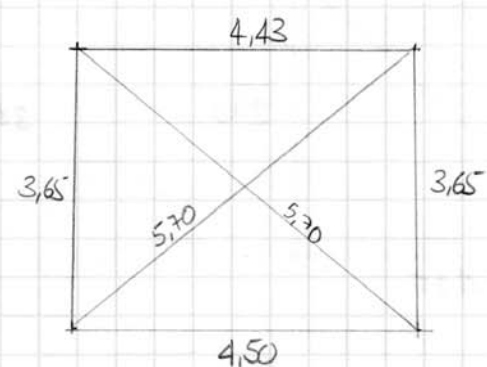
EPSEB UPC

CAPILLA MONSERRAT

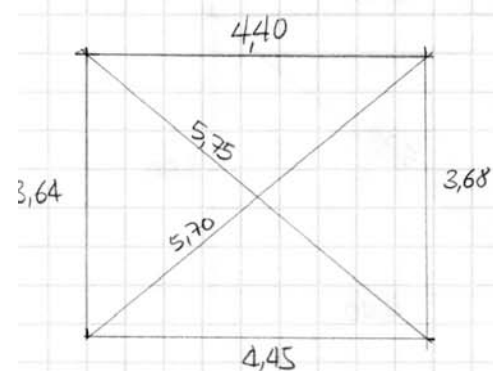
Sp. 16,70m²

CAPILLA SAGRAT COR

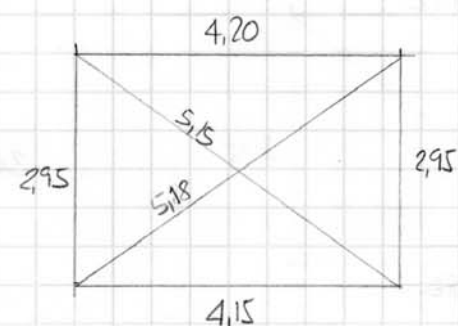
Sp. 17,10m²

CAPILLA JOSEP ORIOL

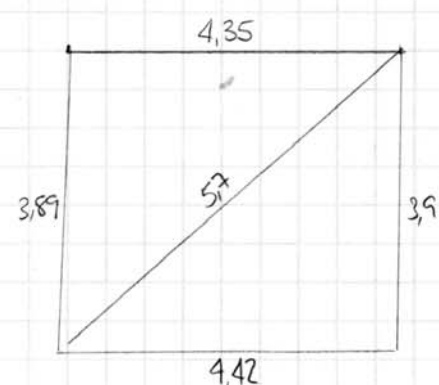
Sp. 16,80m²

CAPILLA SAN PANCRAC

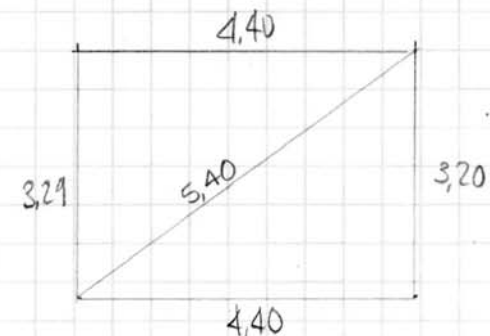
Sp. 16,70m²

CAPILLA DOLORS

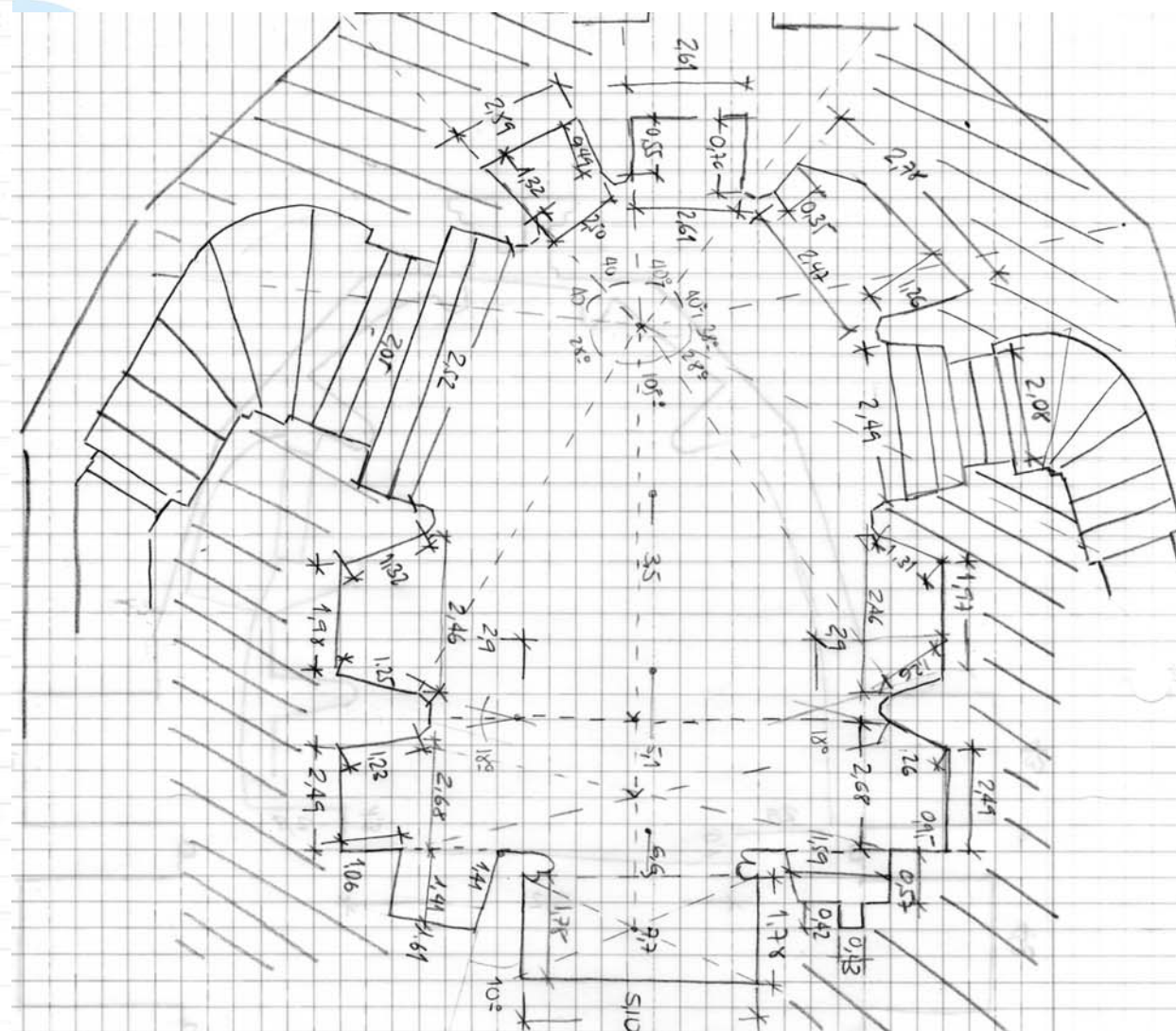

Sp. 16,90m²

CAPILLA DESAMPORTS

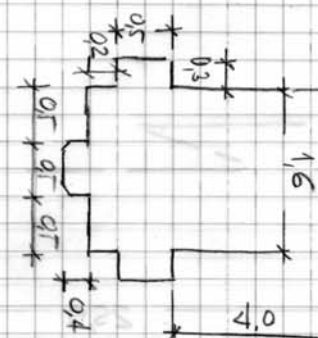
Sp. 17,40m²

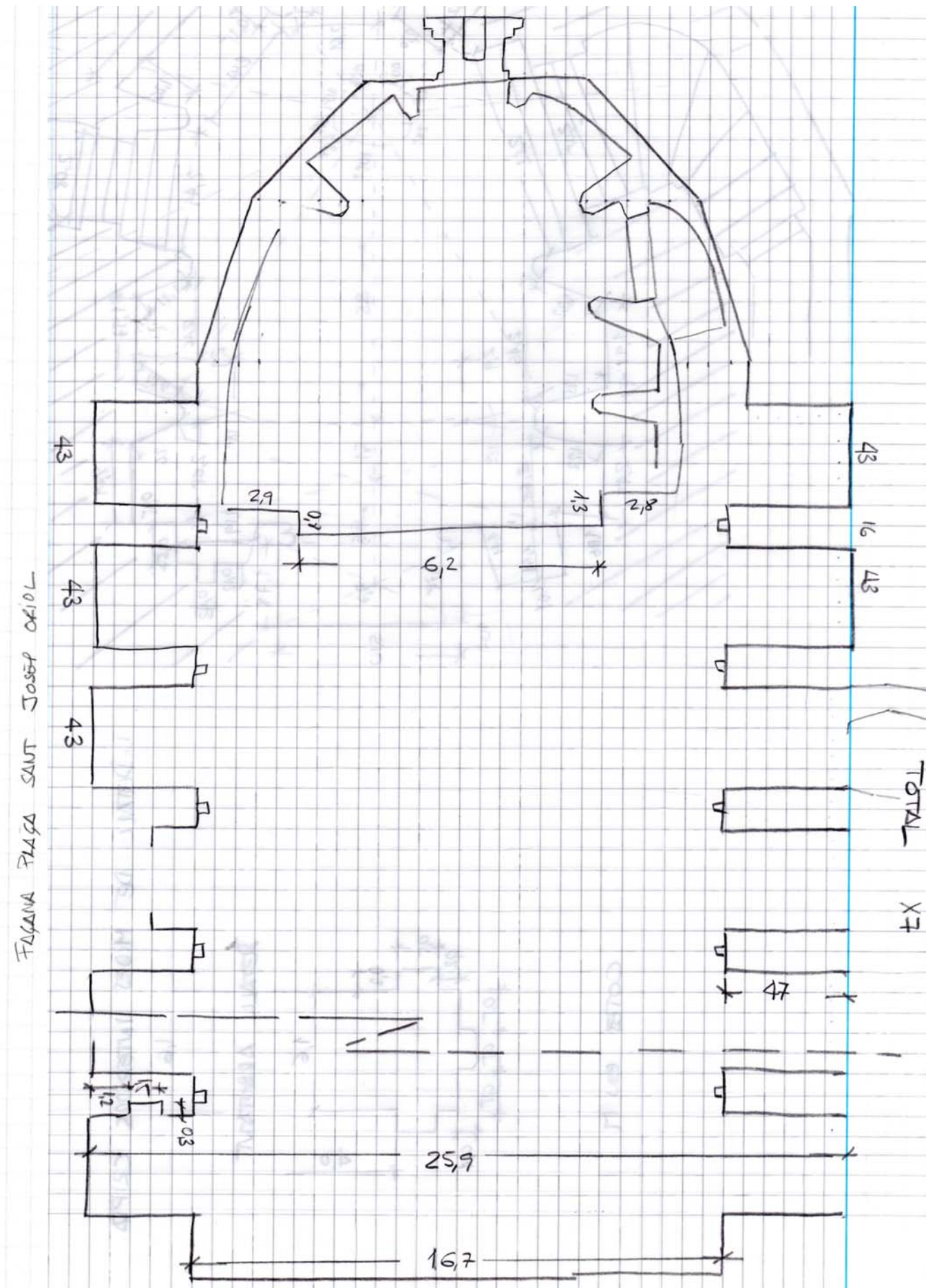
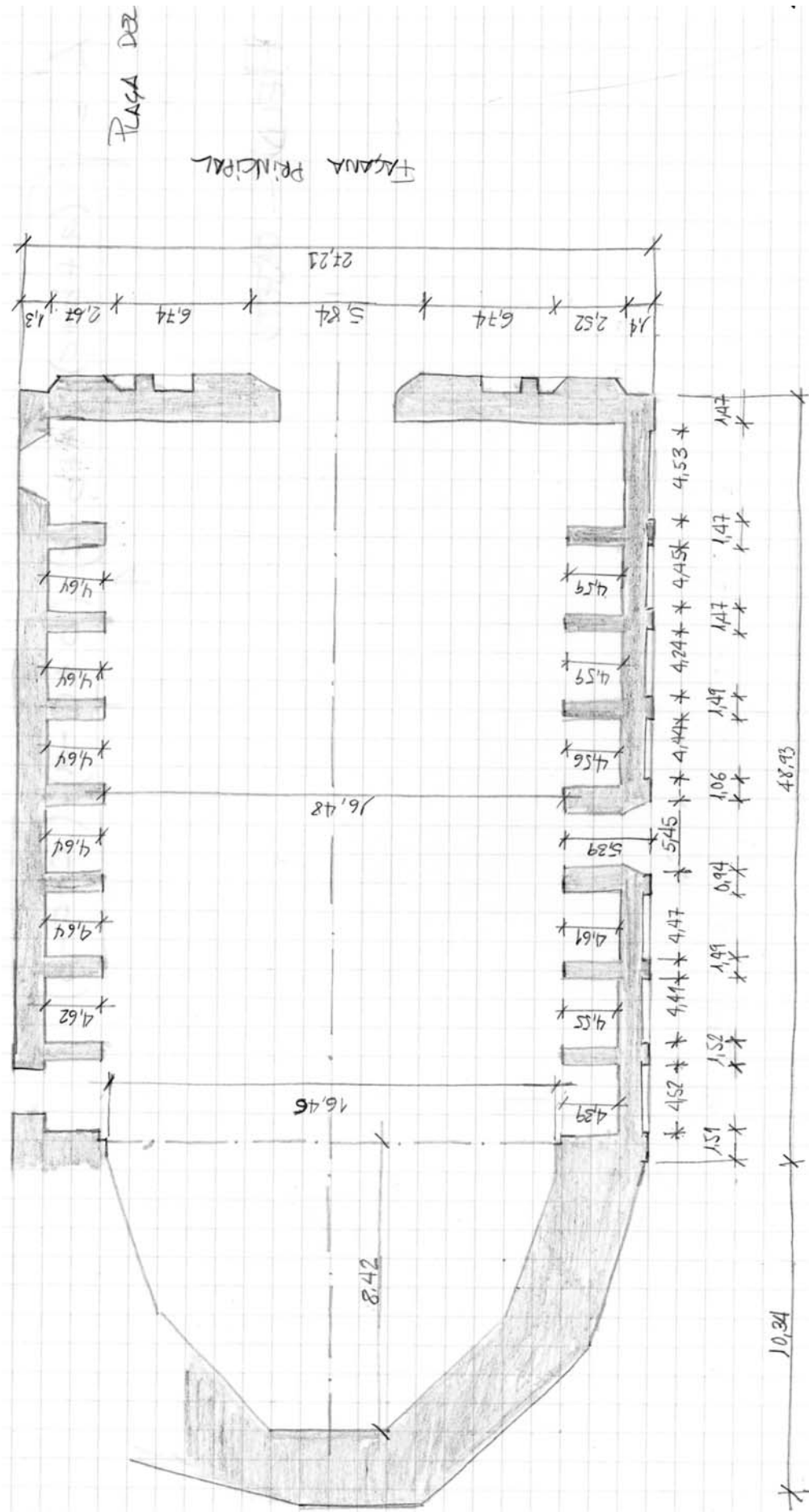
DETALL DE MIDES INTERIORS CRIPTA

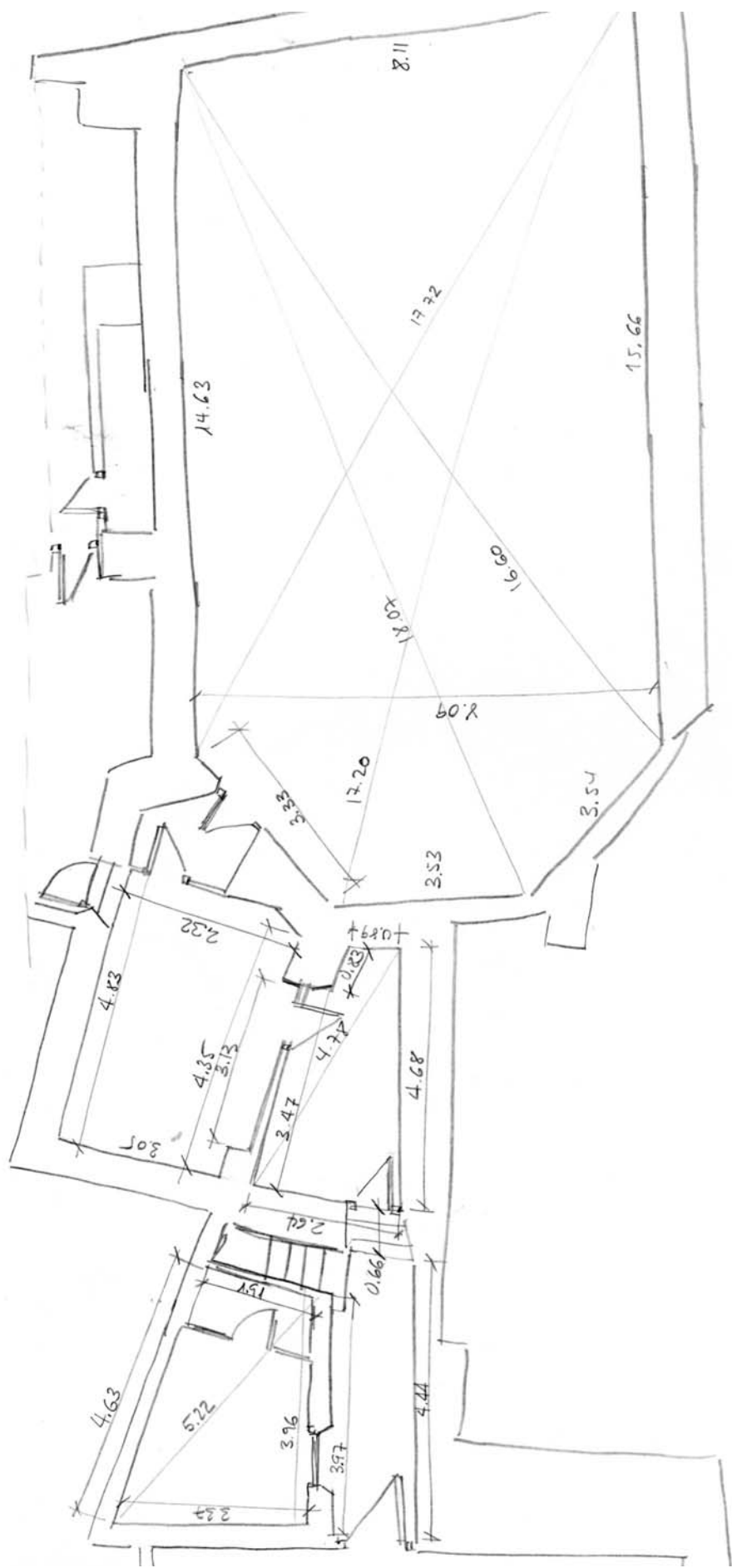
PLANTA SUBTERRÀNIA

DETALL ABROTANT

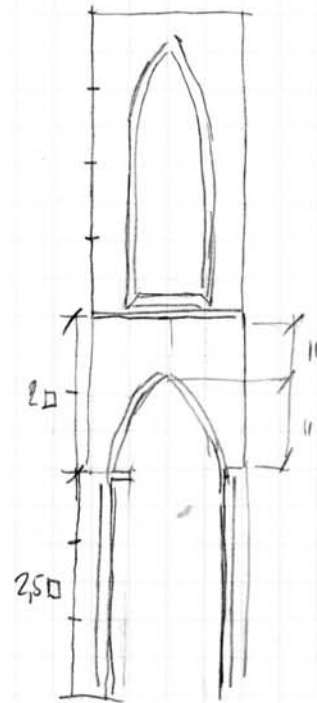
CORTA EN H

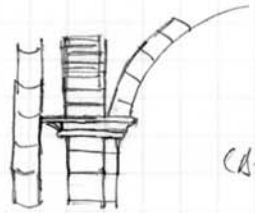
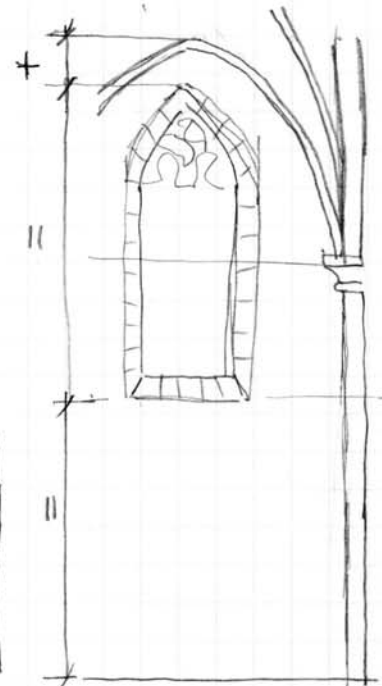

2 SIGUE

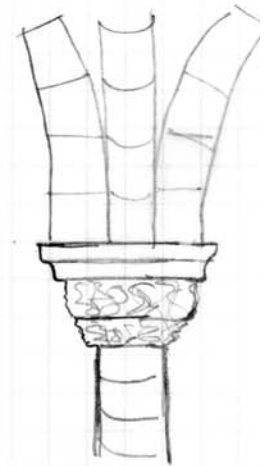
PLANTA BAIXA Nº 18

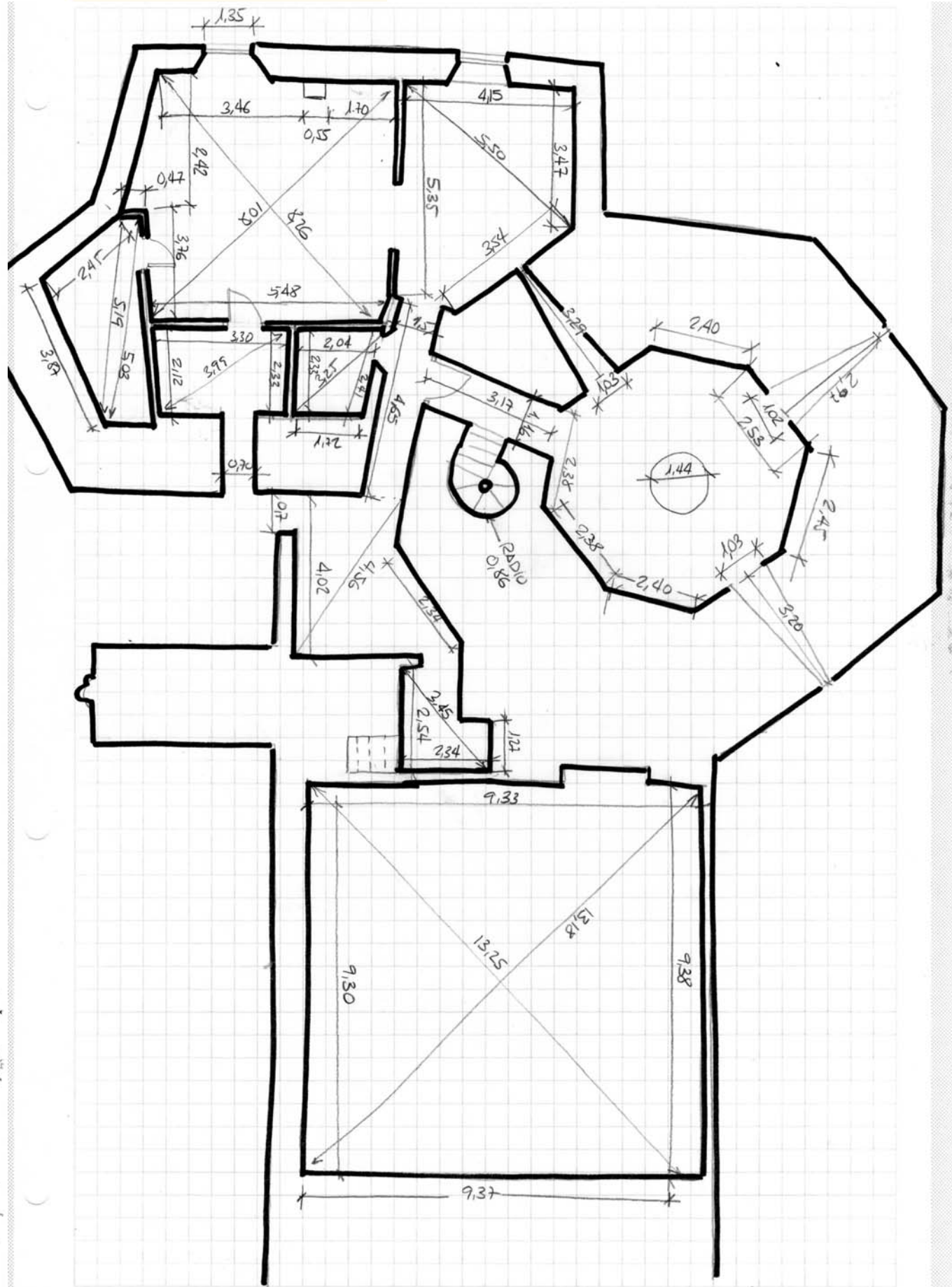
VENTANA
ARCO
ABSO.

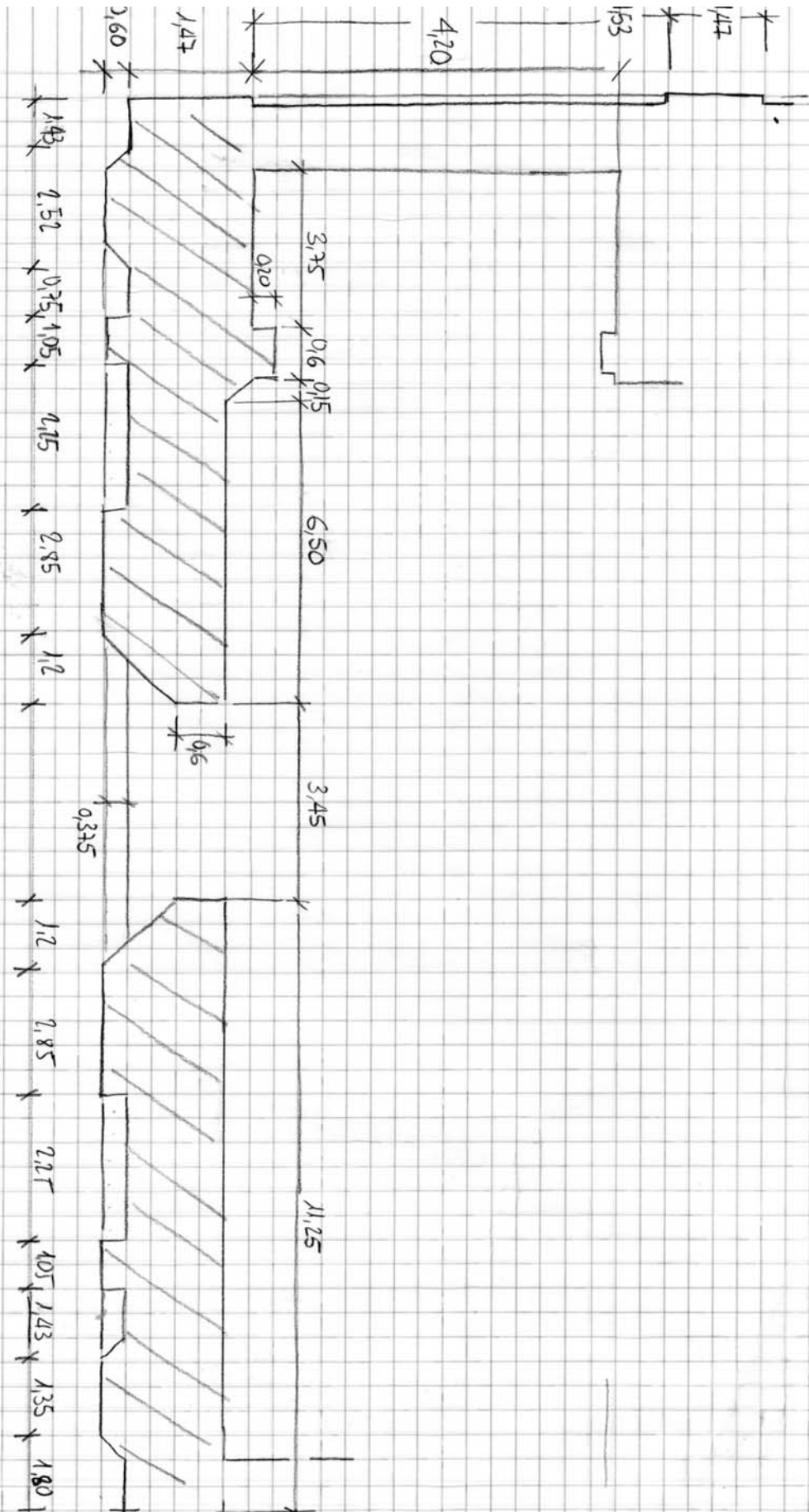
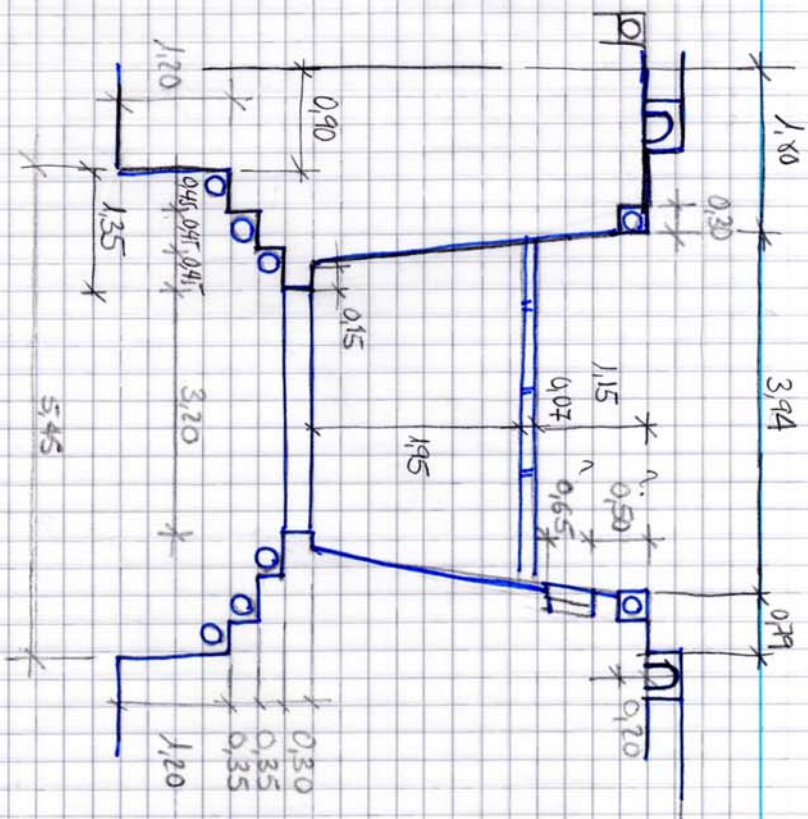
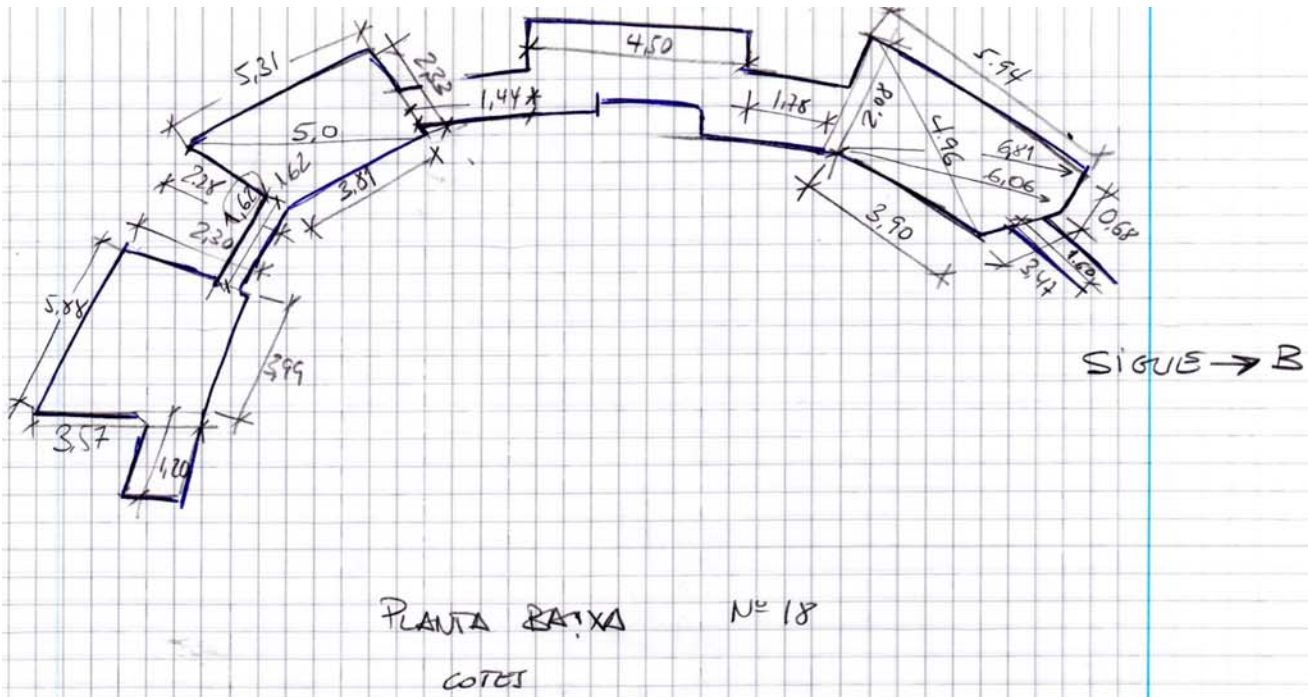

CAPILLOS

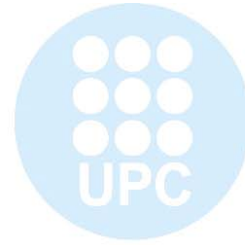
* 2 = *
Proporción

PLANTA
TRAMUS PERIPIRA

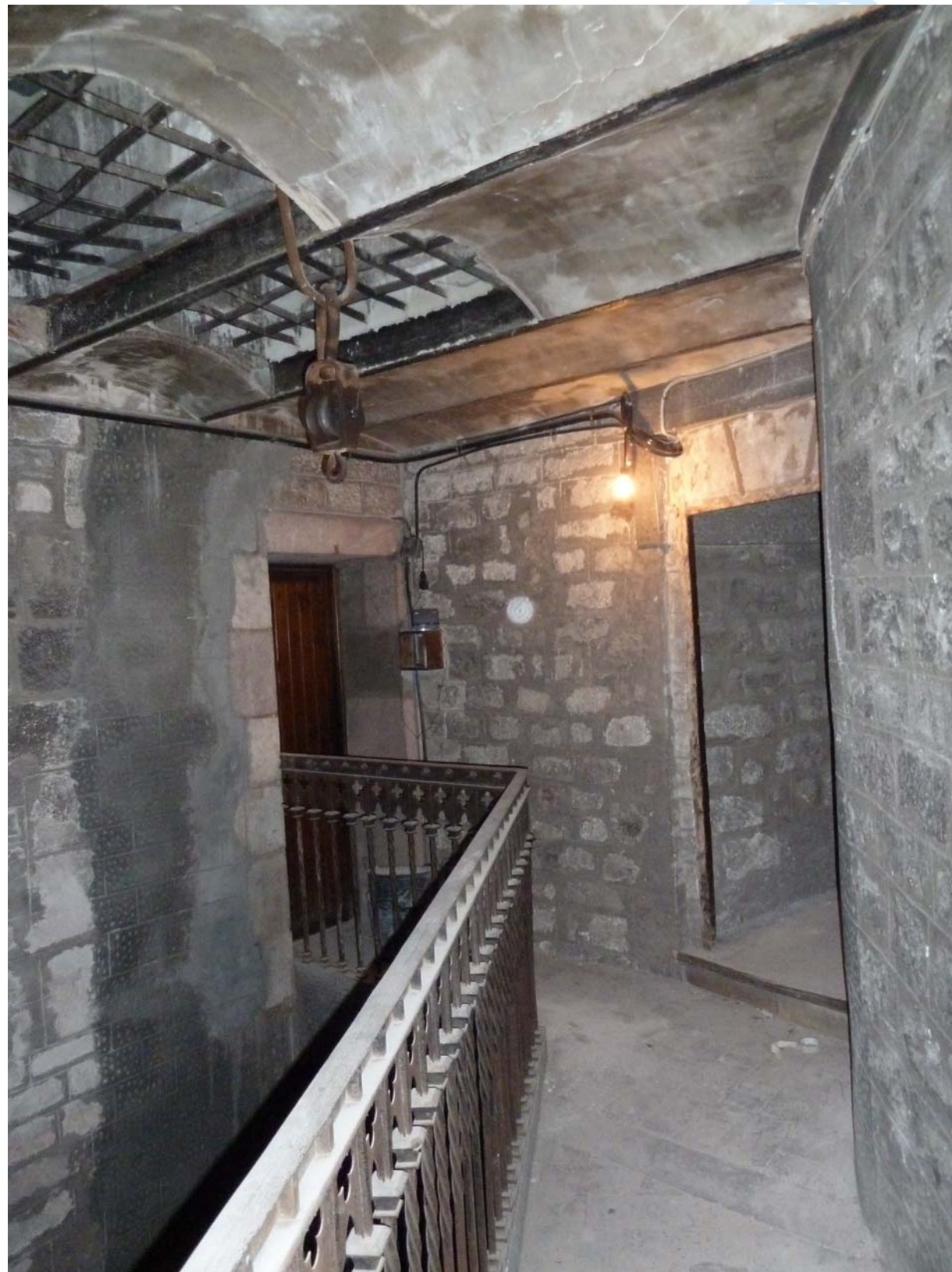
4.3 FOTOGRAFIES I DOCUMENTS

Detall de finestral de la sala Magna

Detall de finestral de Exterior de Capella

Entrada a la Llotja i al campanar

Futura ubicació del arxiu de la Basílica

JUJOL, PROFESOR DE ARQUITECTURA

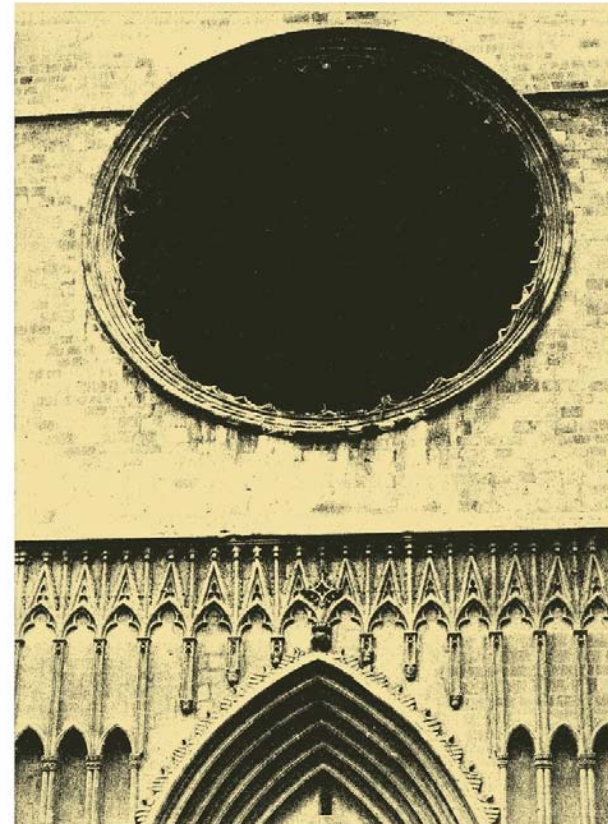
Don José M.ª Jujol Gibert fue un profesor inolvidable para los arquitectos que fueron sus alumnos. Gustaba de encargarles copias, en gran formato, de elementos extraídos de la arquitectura gótica, tales rosetones, rejas, ventanales o lápidas.

Por ejemplo, los escudos de los caballeros del Toisón de Oro, reunidos en el coro de la catedral en 1519, fueron copiados sistemáticamente por los estudiantes de arquitectura a las órdenes de Jujol, quien, muchas veces, rotulaba personalmente los dibujos con una bella caligrafía gótica, florida y dorada.

Recuerda un arquitecto mallorquín, al que Jujol encargó el dibujo del rosetón de la catedral de Palma, que al preguntarle lleno de temor si el dibujo tenía que ser a escala natural, le dijo el profesor que no era necesario y que bastaba con escala mitad. A pesar de la reducción el dibujo debía tener más de cinco metros de diámetro.

Uno de los rosetones que mandó dibujar, a escala 1:5, es el de la iglesia del Pino, poco antes de 1936.

El dibujo, a la acuarela, mide cerca de tres metros de lado y se conserva en el Archivo de la Escuela de Arquitectura.

5 CONCLUSIONS / RECOMANANCIONS

Aquest treball m'ha permès aplicar els coneixements adquirits durant la carrera, i he pogut tenir el plaer de conèixer la fesomia de la basílica i el seu sistema constructiu.

Aquest projecte mostra totes les dades i informacions recopilades durant la seva realització, tot i això encara, amb noves entrevistes de darrera hora, he constatat que en l'església hi han espais tapiats que han quedat en desús tot o sense servei. Això comportaria fer seccions més puntuals i de caràcter informatiu que permetin la representació per tenir-les documentades.

Les tasques d'investigació documental a través d'organismes oficials, col·laboracions dels arxius, entrevistes personals, biblioteques, llibres i demés m'han permès arribar al meu objectiu final de representar amb aquesta documentació, l'arquitectura i la història de la Basílica del Pi i la seva rectoria.

Els suports informàtics com Autocad permeten utilitzar eines auxiliars com el Homograf que amb ajuda de la fotografia digital permeten resoldre les dificultats tècniques de representació.

6 BIBLIOGRAFIA

Verges, Tomas (1992), Santa Maria del Pi i la seva història. Editorial la formiga d'or.

Barral i Altet, Xavier (2002), Les catedral de Catalunya. Edícola-62

Col·legi d'Arquitectes de Barcelona

Arxius consultats:

Arxiu històric de l'església del Pi

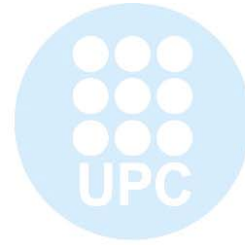
Arxiu Municipal de la ciutat de Barcelona

Servei de Patrimoni Arquitectònic. Direcció General del Patrimoni Cultural.

Web de L'Arxiu de Patrimoni Arquitectònic de Catalunya (**APAC**)

Gutierrez Grageral, Carlos, Historia y Arquitectura de la Iglesia Sagrado Corazón de Sarrià.
PFC EPSEB-UPC

Biblioteca de la Escola Universitària Politècnica de Barcelona

7 AGRAÏMENTS

En aquest apartat vull agrair la col·laboració i el suport a la meva esposa Rosa Mª Ruiz i als meus dos fills Leire e Ian, per poder tirar endavant el meu somni de realitzar aquesta carrera. Ells m'han donat aquell espai i aquell temps que necessitava per poder estudiar i treballar.

També vull donar les gràcies a Josep Maria Rojas, Administrador del Pi, a Nuria Tellez i a Jordi Sacasas, responsables del Arxiu històric de l'església, a Josep Ramon Perez i Carolina Fradejas antics alumnes de l'escola d'arquitectura Tècnica i finalment al meu tutor Benet Meca que m'ha assessorat i guiat en aquest projecte.

Tots han col·laborat en allò que els ha estat possible per que pugues arribar al meu objectiu

Gracies a tots.

